

ЗВІТ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПИТАНЬ ЗНАНЬ, СТАВЛЕННЯ ТА ПРАКТИК (ЗСП)

ЩОДО ІНФОРМУВАННЯ ПРО РИЗИКИ,
ПОВ'ЯЗАНІ З ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ
БОЄПРИПАСАМИ

НА ПІДКОНТРОЛЬНИХ УРЯДУ
УКРАЇНИ ТЕРИТОРІЯХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Авторка

Кім Каріна Каагаард Крістенсен (Kim Karina Kaagaard Kristensen)

Подяки

Дослідження ЗСП було проведено проєктом «Підтримка розвитку спроможності з інтегрованої протимінної діяльності на сході України» за Програмою миру та стабілізації ситуації (PSOP), у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру та за фінансової підтримки уряду Канади.

Збір даних на підконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей проводився громадською організацією «Благодійний фонд протимінної діяльності» під керівництвом Андрія Кушніра.

Спеціаліст із протимінної діяльності ПРООН в Україні Олександр Лобов відповідав за технічну підтримку та контроль якості. Підтримка та контроль надавалися декількома спеціалістами ПРООН в Україні: спеціалісткою Програми Весланою Яновською, спеціалісткою з моніторингу та оцінки Анастасією Ярмоленко та спеціалістом із моніторингу, оцінки та інновацій Антоном Тишковським. DRC/DDG, HALO Trust, FSD, а також інші зацікавлені сторони, які займаються протимінною діяльністю, повідомили про готовність обмінятися даними та звітами, а також провести зустрічі та інтерв'ю.

Це дослідження було підготовлено у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки уряду Канади. Думки, висновки або рекомендації, висловлені в цій публікації, належать авторці і не обов'язково відображають позицію ООН або уряду Канади.

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Програму підтримують дванадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз (ЄС), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Посольство США в Україні, а також уряди Данії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Швеції та Японії.

Зміст

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ І АБРЕВІАТУР	4
РЕЗЮМЕ	5
1. ВСТУП	6
1.1. Про дослідження ЗСП	6
1.2. Конфлікт на сході України	7
1.3. Заходи протимінної діяльності у Донецькій та Луганській областях	7
2. ЦІЛЬ ТА ЗАВДАННЯ	9
2.1. Постановка проблеми та питання дослідження	9
2.2. Очікувані результати	9
2.3. Строки	9
3. РОЗРОБКА ДОСЛІДЖЕННЯ	10
3.1. Методологія	10
3.1.1. Первинні дані	10
3.1.2. Вторинні дані	10
3.2. Географія дослідження	10
3.3. Опитування населення та вибірки	12
3.4. Збір даних, управління, аналіз та звіти	12
3.4.1. Розгортання та дозволи	12
3.4.2. Етика дослідження	13
3.4.3. Безпека та захист	13
3.5. Проблеми та коригувальні заходи	13
4. АНАЛІЗ ДАНИХ ПРО КІЛЬКІСТЬ ПОСТРАЖДАЛИХ УНАСЛІДОК ІНЦИДЕНТІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВНБ	15
4.1. Тенденції щодо кількості постраждалих	15
4.2. Прогалини та шляхи розвитку	17
5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ЗСП В ДОНЕЦЬКІЙ І ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ У 2020 РОЦІ	20
5.1. Вступ	20
5.2. Дані респондентів	20
5.3. Джерела та рівень знань про ІРПВБ	22
5.4. Ставлення до поведінки, пов'язаної з ризиками ВНБ, та групи ризику	26
5.5. Усталена практика та правила поведінки	30
5.6. Сприйняття	32
6. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	35
6.1. Висновки	35
6.2. Рекомендації	36

Перелік скорочень і аббревіатур

ПП	Протипіхотний
ПТ	Протитанковий
DRC/DDG	Данська рада у справах біженців/Данська група з розмінування
VNB	Вибухонебезпечні боєприпаси
ІРПВБ	Інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними боєприпасами
VЗВ	Вибухонебезпечні залишки війни
МКЧХ	Міжнародний комітет Червоного Хреста
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
СВП	Саморобні вибухові пристрої
ІМАС	Міжнародні стандарти протимінної діяльності
ІМСМА	Система управління інформацією про протимінну діяльність
ІНСО	Міжнародна неурядова організація з безпеки
ЗСП	Знання, ставлення та практики
ПД	Протимінна діяльність
ЦПД	Центр протимінної діяльності
Міноборони	Міністерство оборони України
НГО	Неурядова громадська організація
НОПД	Національний орган з питань протимінної діяльності
УКГС ООН	Управління ООН з координації гуманітарних справ
УВКПЛ ООН	Управління Верховного комісара ООН з прав людини
ОБСЕ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
PSOP	Програма з операцій із підтримання миру та стабілізації ситуації
ДСНС	Державна служба надзвичайних ситуацій
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПРООН	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй
ЮНІСЕФ	Всесвітній дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй
НВБ	Боєприпаси, що не вибухнули

Резюме

Східна Україна потерпає від збройного конфлікту з 2014 року. Значною мірою внаслідок цього конфлікту, а також унаслідок успадкованого забруднення з часів Другої Світової війни, Україна наразі має одні з найвищих у світі показників кількості постраждалих від вибухонебезпечних боєприпасів. У Донецькій і Луганській областях, зокрема вздовж «лінії зіткнення», триває протимінна діяльність, що охоплює: розмінування, надання допомоги постраждалим та інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними боєприпасами. Програма розвитку ООН в Україні провела це дослідження ЗСП з метою оцінки поточних зусиль із інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними боєприпасами, та сприяння поведінковим змінам для пом'якшення зазначених ризиків і зменшення кількості постраждалих.

За допомогою індивідуальних опитувальників, обговорень у фокус-групах та інтерв'ю із ключовими респондентами, дослідження ЗСП вивчило рівень знань, основні погляди та уявлення, які одночасно полегшують наслідки та перешкоджають виробленню безпечної поведінки з вибухонебезпечними боєприпасами (ВНБ). Дослідження виявило надзвичайно високий рівень знань про ВНБ, зокрема, високий рівень обізнаності з заходами або процесами протимінної діяльності в Україні. Зазначені високі рівні відповідали віковим групам та статі респондентів. Поінформованість про методи повідомлення також була високою, причому переважна більшість опитаних зазначила про необхідність повідомлення в разі виявлення ВНБ. Однак респонденти мали різні точки зору щодо номерів виклику екстрених служб і необхідності позначати виявлений ВНБ.

Переважала думка, що наявність ВНБ негативно впливає на здатність громади отримувати дохід або доступ до послуг та рекреаційних можливостей. Таким чином респонденти погодилися з існуванням нагальної потреби в ІРПВБ, особливо для груп ризику, з необхідністю адаптації ІРПВБ до повсякденної діяльності, а також його проведення в цікавий та інтерактивний спосіб. Однак декілька опитаних осіб безпосередньо зазначили, що НГО є основними надавачами ІРПВБ. Натомість суб'єкти сектору безпеки України були визначені основними надавачами інформації з питань безпеки.

Респонденти, а також основні надавачі послуг ІРПВБ поділяли думку щодо того, хто найбільше ризикує постраждати від ВНБ, та вважали підлітків і чоловіків найбільш імовірною групою ризику. Однак наявні дані про кількість постраждалих серед цивільного населення свідчать про те, що жінки стикаються з більшим за очікуваний ризиком, оскільки вони становлять 16 відсотків постраждалих від ВНБ. Крім того, оскільки переважна кількість дітей і підлітків вказують на своїх вчителів і батьків як на основні джерела отримання інформації про протимінну безпеку, а також як на основних одержувачів інформації про будь-які підозрілі предмети, дорослим слід надавати перевагу в заходах з ІРПВБ.

Дослідження ЗСП включало огляд наявних даних про постраждалих осіб, який засвідчив суттєві розбіжності у збиранні, верифікації, управлінні та аналізі даних. Таким чином, окрім значної кількості постраждалих серед військовослужбовців, існує більша кількість постраждалих унаслідок нез'ясованих причин, що перешкоджає доказовому розробленню та впровадженню ІРПВБ. Це, у свою чергу, поглиблює потенційні невідповідності щодо того, хто входить до груп найбільшого ризику внаслідок нещасних випадків, і тих, хто насправді є основними постраждалими від ВНБ.

На додаток до таких висновків, слід підкреслити відсутність Національного органу з питань протимінної діяльності, на який покладено відповідальність за координування, формування пріоритетів та контроль якості ІРПВБ. Це також означає відсутність національної стратегії ІРПВБ. Наявні Державний стандарт і Технічні умови з інформування про мінну небезпеку не оновлювались відповідно до чинних міжнародних стандартів. Таким чином, дослідження ЗСП показало, що існує нагальна потреба встановити мінімальні вимоги щодо координації, стандартизації, збору доказів і розбудови спроможності. Це включає підготовку положень щодо систематичного оцінювання потреб для забезпечення розроблення та надходження повідомлень, матеріалів і методології ІРПВБ на основі виявленої поведінки, пов'язаної з ризиками, та груп ризику за одночасної розбудови наявних спроможностей, уявлень, бар'єрів та каналів впливу на поведінкові зміни.

Розділ 1.

ВСТУП

ПРООН працює в Україні з 1993 року та реалізовувала проєкти на сході України протягом останніх десятиліть до початку поточного збройного конфлікту. ПРООН є одним із чотирьох агентств Організації Об'єднаних Націй (ООН), які беруть участь у реалізації Програми ООН із відновлення та розбудови миру, яка була розроблена з метою пом'якшення причин та наслідків збройного конфлікту на сході України. Від самого початку, із весни 2014 року, збройний конфлікт на сході України сильно вплинув на безпеку людей; вважається, що «лінія зіткнення» є одним з регіонів світу, що найбільше постраждали від забруднення вибухонебезпечними боєприпасами (ВНБ). Підтверджена або підозрювана наявність ВНБ, зокрема наземних мін, мін-пасток, протитанкових мін (ПТ), касетних боєприпасів або інших вибухонебезпечних залишків війни (ВЗВ) спричиняє травми та загибель цивільного населення, негативно впливає на сільське господарство та інші сфери діяльності та перешкоджає доступу до базової інфраструктури й послуг у багатьох районах східної України.

У 2020 році, в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру, ПРООН започаткувала новий проєкт на сході України з метою посилення спроможності з протимінної діяльності. Проєкт «Підтримка розвитку потенціалу інтегрованої протимінної діяльності на сході України» спрямований на підтримку уряду України у здійсненні комплексної та скоординованої протимінної діяльності (ПД) з урахуванням гендерних факторів. Це включає надання підтримки розвитку стратегічного потенціалу задля покращення інтегрованого планування, координації та ефективності діяльності різних операторів протимінної діяльності, які наразі працюють на національному та регіональному рівнях на сході України (Донецька та Луганська області). У межах своєї діяльності ПРООН очолює субкластер із протимінної діяльності, який в основному опікується питаннями розмінування, інформування про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними боєприпасами (ІРПВБ) та звітування про кількість постраждалих від ВНБ.

Основною частиною проєкту «Підтримка розвитку потенціалу інтегрованої протимінної діяльності на сході України» є заходи щодо пом'якшення ризиків ВНБ за допомогою вдосконаленої організації ІРПВБ. Заходи з ІРПВБ впроваджувалися в Україні різними суб'єктами, зокрема декількома національними та міжнародними неурядовими організаціями. Однак, ПРООН через Програму ООН із відновлення та розбудови миру, а також інші члени робочої групи з ІРПВБ виявили необхідність встановити базовий рівень вимірювання ефективності та дієвості поточних заходів з ІРПВБ. Таким чином у жовтні 2020 року в межах проєкту «Підтримка розвитку спроможності з інтегрованої протимінної діяльності на сході України» було проведено дослідження щодо знань, ставлення та практики (ЗСП) в Донецькій та Луганській областях — перше дослідження в цих областях з 2017 року — з метою формування нового погляду на рівень знань про ВНБ та на те, як усталені погляди та поведінка можуть становити загрозу нещасних випадків у громадах.

1.1 Про дослідження ЗСП

Дослідження ЗСП має на меті визначити рівень знань (З), ставлення (С) та практики (П) конкретної групи населення щодо конкретного питання, тобто наземних мін та інших ВНБ. Дослідження ЗСП — це не тільки основний компонент оцінювання потреб, що має слугувати основою проєктування та планування;¹ вони також допомагають виявляти додаткові питання, які можуть бути як можливостями, так і бар'єрами досягнення планових цілей ІРПВБ, а саме: зменшення ризику травм, спричинених ВНБ та шляхом підвищення обізнаності та сприяння поведінковим змінам.²

Це дослідження ЗСП ґрунтується на змішаному підході, що поєднує кабінетні дослідження та збору даних за допомогою стандартизованих опитувальників, напівструктурованих обговорень у ФГ та напівструктурованих інтерв'ю з ключовими респондентами.

¹ GICHD (2014), A Guide to Mine Action, Fifth Edition.

² IMAS 12.10 (2020), Explosive Ordnance Risk Education (EORE), Second Edition, Amendment 3, вересень 2020 року.

Дослідження ЗСП за 2020 рік було підготовлене на основі попередніх опитувань щодо ПД на сході України, а саме: дослідження ЗСП Данської ради у справах біженців/Данської групи з розмінування (DRC/DDG) з метою виявлення базового та кінцевого рівня за 2015 та 2016 роки та дослідження ЗСП Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) за 2017 рік. На відміну від результатів попередніх опитувань щодо ЗСП, дослідження 2020 року мало на меті визначити сучасний стан знань, ставлення та практики дітей та дорослих у Донецькій та Луганській областях задля вимірювання ефективності та дієвості попереднього ІРПВБ і відповідного оцінювання наявних застосовних підходів і методологій щодо ІРПВБ.

1.2 Конфлікт на сході України

Поточний збройний конфлікт на сході України справив прямий і вкрай негативний вплив на безпеку громад, соціальну згуртованість, верховенство права, значно підвищив ризики, пов'язані з вибухонебезпечними боєприпасами, та спричинив широкомасштабне застосування вогнепальної зброї та ракетних обстрілів із використанням численних категорій вибухових пристроїв³.

Рамкова угода про припинення вогню та Мінські протоколи набули чинності в лютому 2015 року й поклали край широкомасштабним воєнним операціям. Однак збройні сутички тривали, спостерігалися поодинокі серйозні спалахи бойових дій і розміщення важкого озброєння по обидва боки уздовж «лінії зіткнення», а також обстріли, що дедалі більше завдавали ударів по густонаселених районах. На початку 2020 року бойові дії на сході України активізувалися, але восьма (від початку 2018 року) угода про режим припинення вогню, запроваджена в липні 2020 року, здається найефективнішою, оскільки спостерігається різкий спад у збройних зіткненнях та заходах щодо ВНБ.⁴ Тим не менш, активні бойові дії поступово наростали до кінця 2020 року; також повідомлялося про використання важкої артилерії.⁵

Незважаючи на відносну дієвість останньої угоди про припинення вогню, продовжують з'являтися постраждалі серед цивільного населення внаслідок масового забруднення ВНБ по обидва боки 457-кілометрової «лінії зіткнення», яку часто називають одним із регіонів світу, що найбільше постраждало від забруднення ВНБ, незважаючи на відсутність нетехнічних і технічних опитувань щодо визначенні масштабів забруднення.⁶ Створення перешкод безпечному доступу до освіти, сільського господарства, основних послуг і гуманітарної допомоги, забруднення ВНБ ще більше посилює комплексні гуманітарні проблеми. Хоча кількість громадян, які, за прогнозами, потребуватимуть гуманітарної допомоги в 2021 році — 3,4 мільйона осіб, майже така сама як і у 2020 році, очікується, що серйозність їхніх потреб значно зростає.⁷

1.3 Заходи з протимінної діяльності у Донецькій та Луганській областях

Перший Закон України «Про протимінну діяльність» набув чинності в січні 2019 року. Він визначив правові та організаційні засади гуманітарного розмінування в Україні, зокрема створення Національного органу з питань протимінної діяльності (НОПД) та двох центрів протимінної діяль-

³ Sabine Fischer (2019), 'The Donbas Conflict. Opposing Interests and Narratives, Difficult Peace Process', Stiftung Wissenschaft und Politik Research Paper, квітень 2019 року, режим доступу: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2019RP05/#end16368e187>

⁴ ACLED (листопад 2020 року), 'Breaking the Pattern: The Relative Success of the Latest Ceasefire Agreement in Ukraine', режим доступу: <https://acleddata.com/2020/11/24/breaking-the-pattern-the-relative-success-of-the-latest-ceasefire-agreement-in-ukraine/>

⁵ ОCHA (грудень 2020 року), 'Ukraine Humanitarian Snapshot (станом на 30 листопада 2020 року)', режим доступу: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/infographic/ukraine-humanitarian-snapshot-30-november-2020>

⁶ Crowther, Edward (2019), 'Contamination in Eastern Ukraine: Observations by OSCE', in: Journal of Conventional Weapons Destruction, vol. 23, issue 1, режим доступу: https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol23/iss1/9/?utm_source=commons.lib.jmu.edu%2Fcisr-journal%2Fvol23%2Fiss1%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages; Protection Cluster Ukraine (березень 2019 року), 'Advocacy note on Mine Action in Ukraine', режим доступу: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/2019_03_advocacy_note_on_mine_action_eng.pdf

⁷ ОCHA (листопад 2020 року), At a glance: Ukraine Humanitarian Response Plan 2021, режим доступу: <https://www.humanitarianresponse.info/en/document/ukraine-2021-humanitarian-response-plan-glance-25-nov-2020>

ності (ЦПД): одного в Міністерстві оборони України (Міноборони), а іншого в Державній службі України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Імплементація закону була відкладена; остаточна редакція Закону про протимінну діяльність була ухвалена парламентом України лише у вересні 2020 року та підписана Президентом України 10 грудня 2020 року. Тож НОПД і ЦПД досі не створені. Натомість усі заходи з ПД в Донецькій і Луганській областях плануються, координуються та контролюються Міноборони, а ДСНС здійснює нагляд за розмінуванням.⁸

Міноборони та ДСНС мають підрозділи з розмінування. Крім того, низка національних та міжнародних організацій з ПД займаються питаннями розмінування та ІРПВБ: Данська рада у справах біженців/Данська група з розмінування (DRC/DDG), HALO Trust, Fondation Suisse de Déminage (FSD), Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), ТОВ «Демінінг солюшнс», Асоціація саперів України, «Благодійний фонд протимінної діяльності» та Команда з розмінування України. Крім того, Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) з 2015 року підтримує зусилля України в напрямку реформ, зокрема щодо ПД; ОБСЄ надала технічну підтримку законодавчим зусиллям та створенню НОПД.

Заходи з ІРПВБ у Донецькій та Луганській областях розпочалися у 2015 році. Створена робоча група з питань ІРПВБ, до складу якої входять усі надавачі послуг з ІРПВ, яку очолює ПРООН у межах своїх обов'язків субкластеру ПД. У 2016 році Україна ухвалила Міжнародні стандарти протимінної діяльності (IMAS) як пробні національні нормативні документи. Українські Державні стандарти та Технічні умови були розроблені у 2018 році; вони встановлювали технічні процеси та вимоги до всіх заходів протимінної діяльності, зокрема ІРПВБ. Після видання третьої поправки до Міжнародних стандартів протимінної діяльності (IMAS) щодо ІРПВБ наприкінці 2020 року очікується оновлення Державних стандартів і Технічних умов щодо ІРПВБ, а отже, це стосуватиметься інформування про мінну небезпеку (ІМН). Застосовні Державні стандарти й Технічні умови щодо ІМН не передбачають мінімальних вимог до навчання для акредитації надавачів послуг з ІРПВБ.

⁸ Mine Action Review (2020), Clearing the Mine 2020, режим доступу: <http://www.mineactionreview.org/documents-and-reports/clearing-the-mines-2020>

Розділ 2.

ЦІЛЬ ТА ЗАВДАННЯ

Загальною ціллю дослідження ЗСП за 2020 рік було отримання інформації щодо:

- знання ризиків вибухонебезпечних боєприпасів (ВНБ) та пов'язаної з ними безпечної та небезпечної поведінки, а також того, чи відрізняється рівень знань осіб, які були поінформовані про ризики, пов'язані з вибухонебезпечними боєприпасами, та осіб, які не були поінформовані про такі ризики.
- ставлення до загроз ВНБ та чи впливає це ставлення на практику прийняття ризиків та стратегію їх подолання; та
- практики щодо ризиків ВНБ, зокрема правила поведінки щодо ризиків ВНБ та впливу попередніх/поточних заходів із ІРПВБ.

2.1 Постановка проблеми та питання дослідження

Зазначене вище обумовлює постановку проблеми:

Наскільки поточні заходи з ІРПВБ впливають на дотримання безпечної поведінки та альтернативних стратегій подолання ризиків?

Щоб дослідити постановку проблеми, були узгоджені такі питання дослідження:

1. Чи відповідають поточні заходи з ІРПВБ рівню знань, ставлення та правил поведінки з ВНБ з урахуванням наявних даних про кількість постраждалих?
2. Які основні фактори впливають на ставлення до ВНБ та на правила поведінки з ВНБ?
3. Які критичні потреби мають категорії ризику з точки зору прийняття безпечної поведінки з ВНБ?

2.2 Очікувані результати

У результаті проведення дослідження ЗСП 2020 року очікувалося досягти таких результатів:

1. надати оцінку поточним заходам з ІРПВБ, зокрема встановленому базовому рівню майбутніх заходів з ІРПВБ, що підлягають вимірюванню; та
2. розробити рекомендації, повідомлення та методології для цільових груп ІРПВБ.

2.3 Строки

Жовтень 2020 року: Етап планування, який включає розроблення протоколу дослідження ЗСП, складання окремих опитувальників та посібників для обговорення у ФГ, огляд попередніх опитувань щодо ЗСП, наявних даних про кількість постраждалих та матеріалів з ІРПВБ, а також проведення зустрічей зі стейкхолдерами ІРПВБ.

Листопад 2020 року — січень 2021 року: Етап впровадження, який включає тестування в польових умовах і доопрацювання засобів збору даних, навчання та розміщення осіб, що відповідають за збір даних, збір даних за допомогою індивідуальних опитувальників та обговорення у ФГ, моніторинг збір даних, контроль якості даних та введення даних.

Лютий 2021 року: Етап аналізу та звітування, який включає аналіз даних опитувальників, обговорення у ФГ та інтерв'ю з ключовими респондентами, складання звіту, огляд ПРООН та подання фінального звіту.

Розділ 3.

РОЗРОБКА ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1 Методологія

Дослідження ЗСП було розроблене для збору кількісної та якісної інформації з первинних та вторинних джерел.

3.1.1 Первинні дані

Первинні дані збирали за допомогою трьох основних інструментів:

1. Індивідуальних опитувальників, що містили структуровані та стандартизовані питання. Форма опитувальника була адаптована для двох різних вікових груп (дітей та підлітків віком до 18 років та дорослих) незалежно від статі і була максимально стислою для запобігання втомі під час опитування.
2. Обговорення у ФГ на основі двох напівструктурованих посібників з проведення інтерв'ю: одного для дітей і підлітків віком 6–17 років і одного для дорослих віком від 18 років і старше. Обговорення у ФГ слугують для співставлення даних, зібраних за допомогою індивідуальних опитувальників щодо знань, визначення конкретних груп ризику, а також досліджують ставлення та правила поведінки щодо ВНБ.
3. Інтерв'ю з ключовими учасниками на основі посібника з проведення інтерв'ю, що містить набір відкритих питань. Ключові учасники були відібрані на основі кабінетного дослідження, а також попереднього аналізу польових даних. Інтерв'ю з ключовими учасниками допомагають глибше вивчити та триангулювати результати первинних і вторинних даних.

Індивідуальний опитувальник та посібники з проведення інтерв'ю у ФГ були складені на основі дослідження та обговорень з ключовими стейкхолдерами, зокрема членами робочої групи з ІРПВБ. Перед початком тестування в польових умовах ключові стейкхолдери та робоча група з ІРПВБ надали для ознайомлення проєкт опитувальника та посібників з проведення інтерв'ю у ФГ. Опитувальник та посібники з проведення інтерв'ю у ФГ були протестовані в польових умовах у листопаді 2020 року, щоб переконатися, що питання були актуальними, легкими для сприйняття, враховували гендерні фактори та можливі наслідки конфлікту.

3.1.2 Вторинні дані

Вторинні дані були зібрані шляхом огляду наявних даних про кількість постраждалих, оцінювання потреб, звітів та матеріалів ІРПВБ. Збір вторинних даних проводилося за підтримки робочої групи з ІРПВБ. Вторинні дані постійно переглядали протягом процесу проведення дослідження ЗСП, оскільки надані дані були отримані в результаті кабінетних досліджень та від відповідних стейкхолдерів і партнерів програми з ПД. Кабінетний огляд наявних даних про кількість постраждалих, оцінювання потреб, звітів та матеріалів з ІРПВБ доповнює первинні дані, допомагає їх порівняти та використати для розроблення рекомендацій.

3.2 Географія дослідження

Дані збиралися на підконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей. Критеріями визначення територій були концентрація відомих небезпечних районів, нещасні випадки з ВНБ, що призвели до втрат та постраждалих серед цивільного населення, нещодавні нещасні випадки з ВНБ, попереднє ІРПВБ, близькість до «лінії зіткнення» та попередні місця проведення дослідження ЗСП. Для визначення рівня знань про ВНБ та залежності між цим рівнем і зменшенням кількості нещасних випадків з ВНБ, планувалося розподілити місця збору даних між а) відовими небезпечними місцями знаходження ВНБ, де сталися нещасні випадки з ВНБ і б) відовими небезпечними місцями знаходження ВНБ, у яких не було зафіксовано нещасних випадків з ВНБ.

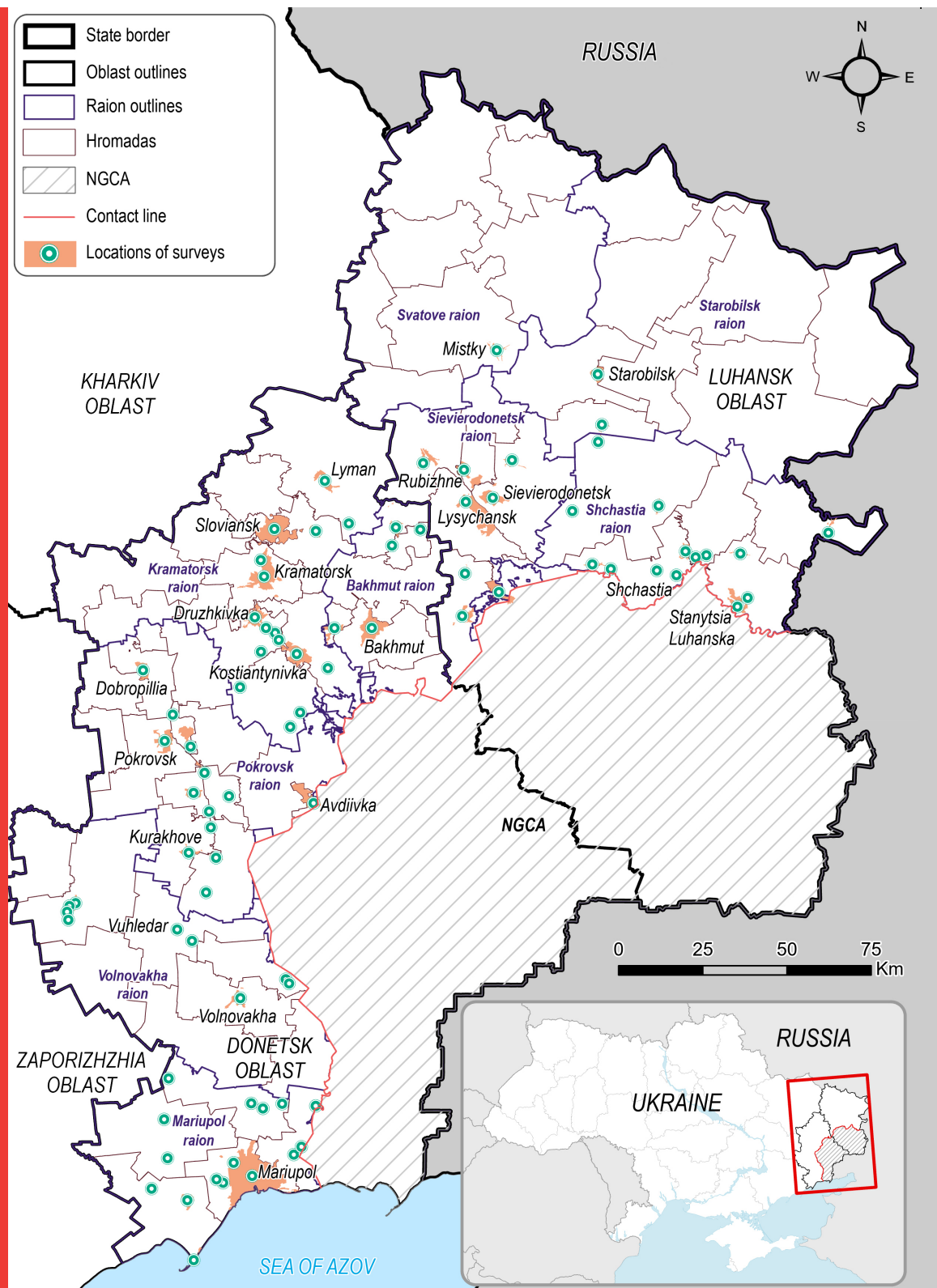
Дані збирали в таких районах:

Донецька область: Бахмут, Волноваха, Краматорськ, Маріуполь і Покровськ.

Луганська область: Сватове, Сєверодонецьк, Старобільськ і Щастя.

Due to COVID-19, data collection plans were continuously reviewed and revised. As such, survey locations changed as data collection teams were relocated in line with epidemiological developments and official health guidance.

Рисунок 1. Цільові місця проведення дослідження ЗСП в Донецькій і Луганській областях

3.3 Опитування населення та вибірки

Опитування населення проводилося серед жителів і ВПО з метою визначення потреб в ІРПВБ та результату ІРПВБ для конкретних цільових груп. Кількість дітей і підлітків віком до 18 років, які брали участь у попередніх дослідженнях ЗСП в Україні, була низькою й коливалася від 5 до 20% від загальної кількості респондентів, і співвідношення чоловіків і жінок становило 60:40.⁹ З урахуванням надмірного представлення чоловіків і хлопців у наявній вибірці постраждалих осіб (порівняйте з розділом 4), а також необхідності представлення дітей і підлітків як ключових цільових груп ІРПВБ в Україні, план вибірки чітко передбачає включення зазначених груп.

Вибірка структурованого опитувальника щодо окремих респондентів представлена на рисунку 2.

Малюнок 2. Розподіл окремих респондентів за віком і статтю

Вік	Стать	Кількість	
6–11 років	жінки	27	
	чоловіки	37	
12–17 років	жінки	97	
	чоловіки	111	
18–34 років	жінки	60	
	чоловіки	66	
35–39 років	жінки	196	
	чоловіки	116	
60+ років	жінки	54	
	чоловіки	35	

3.4 Збір даних, управління, аналіз та звіти

Первинні дані збиралися на підконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей і були передані субпідряднику — українській НГО «Благодійний фонд протимінної діяльності». Загалом працювало 10 груп у складі двох осіб, по п'ять груп у кожній області, які проводили індивідуальні інтерв'ю та обговорення у ФГ як українською, так і російською мовами. Групи зі збору даних попередньо пройшли комплексну підготовку. Кожна група мала однакову кількість чоловіків і жінок. Два регіональні менеджери ЗСП відповідали за щоденне управління групами зі збору даних, що включало проведення первинних перевірок усіх опитувальників і форм проведення інтерв'ю в ФГ.

ПРООН здійснила моніторинг збору даних, перевірила якість 15% індивідуальних опитувальників задля уникнення значних невідповідностей,¹⁰ ретельно очистила набір даних та переклала його англійською мовою до початку аналізу. Перед проведенням аналізу ПРООН провела інтерв'ю з ключовими учасниками по телефону та Skype українською мовою та переклала всі нотатки. Аналіз даних та звітування проводив сторонній технічний радник з питань проведення дослідження ЗСП.

3.4.1 Розгортання та дозволи

Письмові запити були подані до штабу операцій Об'єднаних сил (ООС) України, місцевої влади та обласних державних адміністрацій. Дозволи були отримані від відповідних органів Донецької області в усній формі та від органів Луганської області в письмовій формі. Партнер зі збору

⁹ DRC/DDG (2016), Ukraine Knowledge, Attitudes and Practices Survey. End line Report; DRC/DDG (2015), Ukraine Knowledge, Attitudes and Practices Survey. Baseline Summary.

¹⁰ Під час тестування в польових умовах у листопаді 2020 року були опрацьовані 289 індивідуальних опитувальників; отримана інформація не була включена до набору даних. Крім того, під час збору даних у грудні 2020 року були опрацьовані 865 індивідуальних опитувальників; інформація з 66 опитувальників була видалена з набору даних у процесі контролю якості та очищення даних.

¹¹ У перевітках брали участь лише респонденти, які дали безпосередню згоду на надання своїх контактних даних під час індивідуальних інтерв'ю. ПРООН перевірила якість даних, наданих 127 респондентами.

даних уклав угоду з командним штабом ООС та Групою цивільно-військового співробітництва, що включала обмін тижневими планами пересування.

Усі групи зі збору даних могли в будь-який час надати відповідну документацію, зокрема копії повноважень ООН, лист-схвалення від Командування ООС, листи-схвалення від цивільних органів влади та персональні ідентифікатори організації.

3.4.2 Етика дослідження

Весь процес дослідження ЗСП ґрунтувався на гуманітарних принципах та стандартах прав людини, а дані збиралися на основі дотримання принципів:

Поінформованої згоди

В індивідуальних опитуваннях і обговореннях у ФГ брали участь респонденти віком від шести років. Усі респонденти брали участь на добровільних засадах і мали можливість не відповідати на питання. Для дітей віком до 18 років спочатку було необхідно отримати дозвіл на участь від батьків, учителя, опікуна або іншого відповідального дорослого.

Приватності та конфіденційності

Дорослих респондентів (віком від 18 років), а також батьків, учителів або опікунів дітей і підлітків, які брали участь в опитуванні, просили підтвердити згоду на надання своїх номерів телефонів для проведення перевірок якості ПРООН відповідно до національного законодавства та настанов ПРООН. Не використовувалася інформація, на опрацювання якої не було надано явного дозволу. Уся особиста інформація була вилучена з набору даних для забезпечення конфіденційності респондентів.

Підходу «не нашкодь»

Протягом усього процесу дослідження ЗСП було докладено максимум зусиль з метою не нашкодити. Такі зусилля включали гнучкий підхід до визначення респондентів і умов проведення опитування, зокрема врахування соціокультурних і конфліктогенних факторів та політичної ситуації. В опитувальник були включені лише питання, що відповідали зазначеним умовам, а також міркуванням етики, моралі та відповідальності.

Захисту

Перед проведенням будь-якого опитування дітей і підлітків віком до 18 років вимагалися дозволи від батьків або інших відповідальних дорослих. Опитування та обговорення у ФГ з дітьми та підлітками проводилися вдома або у школах, клубах та інших навчальних закладах з метою забезпечення безпеки та відповідності місць проведення заходів.

3.4.3 Безпека та захист

Усі заходи зі збору даних проводилися згідно з нормами гігієни та охорони праці в умовах COVID-19, що передбачали суворі обмеження кількості учасників обговорень у ФГ, носіння масок і дотримання соціальної дистанції особами, що відповідають за збір даних, а також проведення інтерв'ю у Skype або Zoom у відповідних випадках. ПРООН встановила вимоги щодо управління ризиками, надання медичної підтримки та дотримання заходів безпеки в умовах COVID-19 відповідно до рекомендацій ВООЗ та Міністерства охорони здоров'я України. Це передбачало суворі обмеження кількості учасників обговорень у ФГ, носіння масок, дотримання санітарно-гігієнічних заходів і соціальної дистанції особами, що відповідають за збір даних, та респондентами.

Протягом усього процесу збору даних проводився ретельний моніторинг ситуації з COVID-19. На основі офіційних епідеміологічних даних були адаптовані плани зі збору даних та здійснювалося щоденне коригування заходів. Переміщення груп у безпечніші райони відбувалося в тісній координації з партнером зі збору даних і ПРООН. Після отримання зазначеної інформації групи змінювали місця проведення заходів.

Партнер збору даних зобов'язаний був за контрактом дотримуватися встановлених правил безпеки та гігієни праці. Це включало попередню комплексну підготовку груп зі збору даних. Перед від'їздом до місць проведення опитування особи, що відповідають за збір даних, проходили щоденний інструктаж з питань безпеки та COVID-19. Постійний внутрішній і зовнішній контроль якості передбачав перевірки безпеки та дотримання правил протидії пандемії коронавірусу COVID-19.

3.5 Проблеми та коригувальні заходи

Низка питань ускладнювала процес збору даних. Наприклад, виявлені поодинокі випадки невиконання респондентами правил захисту від COVID-19, втома від опитування та недовіра, поганий зв'язок і стрес, спричинений COVID-19 і реаліями роботи в постраждалих від збройного конфлікту районах на сході України. Крім того, дітям та підліткам було важко отримати доступ до опитування через закриття шкіл у зв'язку з COVID-19 та обмежений доступ до відкритих шкіл.

Незважаючи на зазначені проблеми, групам зі збору даних вдалося провести заплановану кількість опитувань і обговорень у ФГ. Для цього вони не лише дотримувалися суворих норм гігієни та охорони праці, але й мали додаткові засоби індивідуального захисту, які розповсюджували серед респондентів.

Групи зі збору даних проходили інструктаж та перевірку діяльності, пов'язаної з безпечною рольовою поведінкою в умовах COVID-19, а також тренінг з надання першої допомоги. Протягом роботи в польових умовах не було зафіксовано випадків захворювання на COVID-19 серед членів груп зі збору даних.

На основі попереднього досвіду недостатнього представлення дітей, підлітків і чоловіків в дослідженні ЗСП, групи зі збору даних доклали додаткових зусиль щодо включення зазначених цільових груп. Це означало витрати часу на виявлення засобів безпечного доступу до дітей та підлітків, зокрема проведення онлайн-обговорень у ФГ у відповідних випадках. Незважаючи на втому від опитування, а також недовіру через відсутність підтримки, той факт, що члени груп зі збору даних складалися з жителів тих самих районів, означав, що вони ставилися до респондентів із розумінням і співчуттям, і, отже, зменшували розчарування.

Групи зі збору даних не завжди мали можливість отримати доступ до Інтернету через відсутність портативних мобільних пристроїв і, отже, не могли вчасно вводити дані. Це означало, що паперові опитувальники необхідно було пересилати в офіси для перевірки даних і їх введення в систему. Контроль за документами забезпечувався завдяки використанню унікальних ідентифікаторів для всіх індивідуальних опитувальників і стенограм обговорень у ФГ, а також завдяки дворівневому підходу до контролю якості за участю регіональних менеджерів із проведення дослідження ЗСП і ПРООН.

Передбачалося, що особи, що відповідають за збір даних, можуть відчувати високий рівень стресу через роботу в районах, які постраждали від збройного конфлікту та спалаху пандемії COVID-19. Окрім ретельного інструктажу членів груп зі збору даних перед відрядженням, регіональні менеджери з проведення дослідження ЗСП проводили щоденний інструктаж з підготовки груп до місцевих умов та їх адаптацію до робочих планів. Партнер зі збору даних передбачив можливість збору додаткових даних протягом узгодженого строку, щоб забезпечити дотримання планів вибірки в разі випадкової або спричиненої стресом помилки осіб, що відповідають за збір даних.

Розділ 4.

АНАЛІЗ ДАНИХ ПРО КІЛЬКІСТЬ ПОСТРАЖДАЛИХ УНАСЛІДОК ІНЦИДЕНТІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВНБ

Дані про кількість постраждалих — це не просто набір абстрактних чисел, а інформація про окремих людей та їхні сім'ї, що належать до конкретних громад. Сама мета заходів зі збору даних полягає в посиленні просування та захисту зазначених осіб і громад та їхніх прав.¹²

Збір, управління та аналіз даних про кількість постраждалих є ключовими елементами доказової стратегії ІРПВБ.¹³ Однак, незважаючи на те, що вичерпні дані про кількість постраждалих відіграють важливу роль у розробленні, впровадженні, моніторингу та оцінюванні ІРПВБ, не існує єдиного або стандартизованого підходу до збору, перевірки та аналізу даних про кількість постраждалих серед цивільного населення України.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) уповноважене збирати дані від імені всієї структури Організації Об'єднаних Націй в країні та запроваджує з цією метою суворі процедури оцінювання даних. Це означає, серед іншого, що дані УВКПЛ про кількість постраждалих підлягають перегляду, оскільки більше інформації стає доступною з часом. Інші оператори ПД використовують дані та звіти з відкритих джерел різних організацій, зокрема Міжнародної організації з безпеки НУО (INSO), що мають доступ як до підконтрольних, так і до непідконтрольних уряду України територій.

4.1 Тенденції щодо кількості постраждалих

За даними УВКПЛ, понад 1 000 цивільних осіб постраждали внаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, за період з квітня 2014 року по грудень 2019 року; 327 особи загинуло та 750 було поранено.¹⁴ У 2019 році УВКПЛ зафіксувало 59 цивільних осіб, що постраждали від ВНБ;¹⁵ однак за даними інших організацій кількість постраждалих була набагато вищою. Зокрема, DRC/DDG повідомили про більш ніж 100 цивільних осіб; за даними Landmine Monitor, кількість постраждалих унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, перевищила 300, однак інформація про їхній цивільний або військовий статус була відсутня.¹⁶

За даними Landmine Monitor, Україна посіла третє місце серед держав-учасниць за кількістю постраждалих унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, у 2019 році; проте висновки УВКПЛ та ОБСЄ говорять про інше.

У таблиці 1 нижче представлені деякі розбіжності в наявних даних про кількість постраждалих.

Ці розбіжності, ймовірно, виникли через обмежену кількість незалежних перевірок, наприклад, даних із відкритих джерел, а також, принаймні частково, через плутанину з даними щодо цивільних осіб і військовослужбовців, що постраждали внаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ.

¹² OHCHR (2019), Guidance on Casualty Recording.

¹³ IMAS 12.10 (2020), Explosive Ordnance Risk Education (EORE), Second Edition, Amendment 3, вересень 2020 року.

¹⁴ <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/pressreleases/2020/canada-and-un-launch-new-mine-awareness-project.html>

¹⁵ Там само.

¹⁶ International Campaign to Ban Landmines – Cluster Munition Coalition (2020). Landmine Monitor 2020.

Таблиця 1. Розбіжності в наявних даних про кількість постраждалих

	УВКПЛ ¹⁷		DRC/DDG ¹⁸						ОБСЕ ¹⁹		Landmine Monitor ²⁰	
	Загинуло	Поранено	Загинуло			Поранено			Загинуло	Поранено	Загинуло	Поранено
			Військові	Цивільні	Невідомо	Військові	Цивільні	Невідомо				
2014	40	34	52	13	14 ²¹	152	19	46 ²²	-	-	46	102
2015	113	231	224	28	41	398	68	75	-	-	706	
2016	56	179	102	25	15	184	69	15	37	75	785 ²³	
2017	65	176	85	47	0	201	122	0	150		120	309
2018	36	88	77	36	0	154	91	0	87		-	-
2019	17	42	81	47	0	175	99	0	48		324	
2020	17	59	49	29	0	158	94	0	-	-	-	-

Незважаючи на зазначені розбіжності, факт залишається фактом — хоча кількість постраждалих унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, серед цивільного населення зменшилася порівняно з 2015 роком, Україна все ще має одні з найвищих у світі показників постраждалих від ВНБ. Незважаючи на комплексні карантинні заходи та обмеження пересування в Україні під час пандемії COVID-19, УВКПЛ зафіксувала 76 постраждалих серед цивільного населення внаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, — на 28,8 відсотки більше порівняно з 2019 роком.²⁴

Наявні дані про кількість постраждалих та аналіз таких даних, проведений надавачами послуг з ІРПВБ, виявили такі тенденції:

- Попри розбіжності в наявних даних, дорослі чоловіки наразі становлять основну групу постраждалих як на підконтрольних, так і на непідконтрольних уряду України територіях Донецької та Луганської областей. Хоча чоловіки-військовослужбовці становлять найбільшу частку загальної кількості постраждалих, із 2018 року спостерігається помітне збільшення кількості постраждалих серед цивільних осіб, і ця тенденція є стабільною протягом останніх років.
- Незважаючи на очевидний факт, що у порівнянні з дорослими чоловіками дорослі жінки становлять набагато меншу частку постраждалих унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, гендерна різниця є менш помітною без урахування постраждалих серед військовослужбовців. За даними панелі індикаторів DRC/DDG, у 2014–2020 роках 29 жінок-військовослужбовців і понад 1 000 чоловіків-військовослужбовців постраждали від інцидентів, пов'язаних із ВНБ, тоді як за цей самий період кожна шоста постраждала цивільна доросла особа є жінкою (113 дорослих жінок проти 609 дорослих чоловіків).²⁵

¹⁷ OHCHR (2021), 'Conflict-related civilian casualties in Ukraine caused by mines and ERW', dated 28 січня 2021 року.

¹⁸ Дані про втрати та постраждалих серед населення, зібрані DRC/DDG із відкритих джерел і звітів різних зацікавлених сторін, напр. INSO та ОБСЕ, а також на основі інформації з місцевих і регіональних джерел, у т.ч. ДСНС та місцевих органів влади. Дані поділяються на загальну кількість постраждалих, у тому числі осіб, що мають військовий/цивільний/нез'ясований статус. Сапери входять до набору даних щодо постраждалих цивільних осіб. Повну статистику можна переглянути за посиланням: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoieDE4OTc2ODMtNzcyZC00YzJiLTlkNWMTZDg4MDkxODM4NWl5IiwidCI6JmJlYmJlQxLTg5OWMTNDc1MjIiZDMzLTUxZWZlM2M1ODJkNSIsImMiOiJh9&pageName=ReportSection> режим доступу: 23 лютого 2021 року.

¹⁹ ОБСЕ не має чіткого розмежування постраждалих цивільних осіб і військовослужбовців. OSCE (2017), Thematic Report: Civilian Casualties in Ukraine 2016, <https://www.osce.org/files/f/documents/a/a/342121.pdf>; OSCE (2020), Thematic Report: Civilian Casualties in the Conflict-affected Regions of Eastern Ukraine 1 January 2017-15 September 2020, <https://www.osce.org/files/f/documents/f/b/469734.pdf>

²⁰ Дані Landmine Monitor ґрунтуються на листуванні з різними операторами ПД, а також звітах ЗМІ (за 2014 рік). Зазначені в цьому звіті дані не включають постраждалих від касетних боєприпасів.

²¹ Статус постраждалих: Військовий/цивільний/нез'ясований.

²² Там само.

²³ Статус 785 постраждалих: 435 військових, 219 цивільних, 28 саперів і 103 осіб, статус яких нез'ясовано.

²⁴ OHCHR (2021), 'Conflict-related civilian casualties in Ukraine caused by mines and ERW', 28 січня 2021 року.

На підставі даних за період з 1 січня 2017 року по 15 вересня 2020 року ОБСЄ дійшла висновку, що кількість убитих і поранених унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, серед дорослих чоловіків у 2,5 рази перевищує відповідний показник серед дорослих жінок.²⁶

- Хлопчики та хлопці-підлітки віком до 18 років надмірно представлені в даних про постраждалих порівняно з дівчатками та дівчатами-підлітками. Така розбіжність із віком зростає. Майже всі нещасні випадки з ВНБ, що сталися з хлопцями віком до 18 років, сталися через підбирання ВНБ, торкання, поводження або гри з ними.
- Основними причинами нещасних випадків з ВНБ серед цивільного населення є підбирання ВНБ, торкання, неправильне поводження або гра. Це також підтверджує ОБСЄ, яка встановила, що понад 40% випадків загибелі або поранення чоловіків унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, і 87% випадків загибелі або поранення хлопчиків і підлітків сталося через «неправильне поводження або спробу знешкодити вибухонебезпечний предмет».²⁷
- Хоча дівчатка-підлітки рідше, ніж хлопці-підлітки, отримують поранення або гинуть унаслідок інцидентів, пов'язаних із ВНБ, діяльність, під час якої вони наражаються на ризик, також відрізняється. Для переважної більшості хлопчиків-підлітків нещасні випадки з ВНБ сталися внаслідок неправильного поводження або гри, тоді як для дівчаток-підлітків причиною була робота по господарству.
- За даними панелі індикаторів DRC/DDG, кожна п'ята з постраждалих цивільних осіб постраждала від ВНБ із нез'ясованих причин. Брак інформації особливо стосується дорослих віком від 35 до 59 років без урахування відмінностей між чоловіками та жінками.
- Робота в домашньому господарстві, хоча й невизначена, та побутова діяльність, як-от добування їжі або води, збирання дров, полювання та риболовля є основними видами діяльності, унаслідок яких можуть статися нещасні випадки з ВНБ. Це основний чинник оптимізації заходів з ІРПВБ, оскільки зазначена діяльність часто спричиняє навмисну або вимушену ризикову поведінку, через те що люди не мають альтернатив або їх кількість обмежена.
- Подорожі — це ще один основний вид діяльності, під час якої трапляються нещасні випадки з ВНБ; однак наразі недостатньо даних щодо того, чи були подорожі пов'язані з іншими видами діяльності, як-от поїздками на роботу, навчання або відпочинок.
- Військова діяльність є основною причиною нещасних випадків з ВНБ. Хоча заходи з ІРПВБ, як правило, призначені для цивільних осіб, подальше усвідомлення причин надмірного представлення військового персоналу в даних про кількість постраждалих від ВНБ може сприяти вдосконаленню повідомлень цивільного населення про ІРПВБ.
- Основними видами ВНБ, що спричиняють нещасні випадки, є наземні міни загалом. Однак якщо розглядати лише постраждалих серед цивільного населення, то більше чверті (26,2%) типів ВНБ, що спричинили нещасний випадок, залишаються нез'ясованими, НВБ (21,5%) спричиняють трохи більше нещасних випадків, ніж наземні міни (20,63%), ЗВБ (20,5%) і міни-пастки (10,5%).²⁸ Слід зазначити, що наразі неможливо відрізнити міни-пастки від саморобних вибухових пристроїв (СВП).
- Дані про нещасні випадки від наземних мін не повністю дезагреговані відносно протипіхотних (ПП) та протитанкових (ПТ) мін. У 2017 році в Україні постраждали від ПТ 74 особи.

²⁵ Панель індикаторів містить дисклеймер про те, що дані розміщені виключно з метою інформування. Дані можуть містити розбіжності, зокрема щодо кількості постраждалих, стать і вид діяльності яких нез'ясовано.

<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrJoiODE4OTc2ODMtNzcyZC00YzJlIkNWMtZDg4MDkxODM4NW5liiwidCI6IjJhMjE5MjQxLTg5OWMtNDc1Mi1iZDMzLTUxZWZjM2M1ODJkNSIsImMiOiJh9&pageName=ReportSection>, режим доступу: 23 лютого 2021 року.

²⁶ OSCE (2020), Thematic Report: Civilian Casualties in the Conflict-affected Regions of Eastern Ukraine 1 January 2017-15 September 2020, листопад 2020 року.

²⁷ Там само.

²⁸ <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrJoiODE4OTc2ODMtNzcyZC00YzJlIkNWMtZDg4MDkxODM4NW5liiwidCI6IjJhMjE5MjQxLTg5OWMtNDc1Mi1iZDMzLTUxZWZjM2M1ODJkNSIsImMiOiJh9&pageName=ReportSection>, режим доступу: 24 лютого 2021 року.

Хоча у 2018 році кількість нещасних випадків від ПТ мін знизилася до 34, Україна й досі вважається однією з найбільш постраждалих від ПТ мін країн світу.²⁹ Беручи до уваги той факт, що «подорожі» є основним видом діяльності, під час якої трапляються нещасні випадки, відсутність розподілу нещасних випадків унаслідок інцидентів з ПП і ПТ мінами є досить серйозною проблемою.

- Діти й підлітки віком до 18 років в основному отримують поранення або гинуть унаслідок інцидентів з ЗВБ (30,4%) та НВБ (28,6%). Наземні міни та міни-пастки становлять відповідно 14,3% і 3,1% вибухових пристроїв, що спричиняють нещасні випадки з ВНБ серед дітей і підлітків. Однак у 23,6% нещасних випадків вибуховий пристрій залишається невизначеним.³⁰
- Дорослі переважно отримують поранення та гинуть від невизначених вибухових пристроїв (26,6%), наземних мін (22,3%), НВБ (19,8%), ЗВБ (18%) та мін-пасток (12,4%).³¹
- Дані щодо ВПО відсутні.

4.2 Прогалини та шляхи розвитку

На основі інформації низки різних стейкхолдерів, окрім даних з відкритих джерел і загальнодоступних звітів, учасники ІРПВБ проводять оцінювання спеціальних потреб, а в деяких випадках використовують неофіційні дані, надані персоналом, щоб встановити, які категорії належать до груп найбільшого ризику і чому/яким чином/коли люди потрапляють до групи ризику. Попри дієві заходи стейкхолдерів ІРПВБ зі збору та аналізу даних про кількість постраждалих, обмежені можливості перевірки статусу постраждалих і обмежена дезагрегація даних щодо віку, статі та діяльності на момент нещасного випадку перешкоджають визначенню основних категорій ризиків, а також умов спрямування та оптимізації ІРПВБ. Заходи стейкхолдерів ІРПВБ відповідають вимогам українських Державних стандартів і Технічних умов щодо ІРПВБ; однак за відсутності узгодженої системи збору даних, контролю якості, управління даними та спільного аналізу, наявні дані про кількість постраждалих в основному використовують не для вироблення стратегій і методологій ІРПВБ, а для надання допомоги постраждалим.

Як зазначено вище, панель індикаторів DRC/DDG дезагрегує дані про постраждалих за кількома показниками, як зазначено в IMAS 12.10; однак залишається низка недоліків і нез'ясованих причин. Панель індикаторів DRC/DDG розподіляє постраждалих за статтю, віком та діяльністю на момент нещасного випадку. Отже, переважна більшість постраждалих серед цивільного населення були поранені або загинули під час неправильного поводження або гри з ВНБ. Як свідчать дані, більшість хлопчиків віком від 6 до 11 років та хлопчиків-підлітків віком від 12 до 17 років гинуть або отримують поранення під час «неправильного поводження» або «гри» з ВНБ. Однак це цілком протилежні види діяльності. Якщо вони об'єднуються, важко встановити, який саме вид діяльності є найбільш ризиковим для дітей віком до 18 років.

Для 20% постраждалих цивільних осіб вид діяльності на момент інциденту не з'ясований. З урахуванням осіб, цивільний/військовий статус яких на момент інциденту не вдалося з'ясувати, частка таких постраждалих становить 24% усіх нещасних випадків. Така значна кількість «нез'ясованих» чинників ускладнює точне планування та проектування ІРПВБ.

Подорожі — це ще один основний вид діяльності, під час якої трапляються нещасні випадки з ВНБ; але бракує інформації про їх характер, мету та способи. Крім того, недостатньо інформації про проживання/переміщення постраждалих від ВНБ. Така інформація дає змогу визначати пункти в'їзду для надання послуг з ІРПВБ, а також адаптувати повідомлення до основних ризиків на маршруті.

Існує суттєва різниця у пристроях, що завдають шкоди військовослужбовцям та цивільним особам. Тип ВНБ, що спричиняє нещасні випадки серед цивільного населення, часто залишається невизначеним. Крім того, основні пристрої, що призводять до поранень та загибелі дітей і дорослих, відрізняються, адже діти набагато частіше страждають від ЗВБ та НВБ, ніж наземних мін, а в кожному п'ятому нещасному випадку з дорослими цивільними чоловіками ВНБ залишається невизначеним. Це впливає на обмін повідомленнями в ІРПВБ, оскільки безпечна поведінка зале-

²⁹ GICHD and SIPRI (2019), *Global Mapping and Analysis of Anti-vehicle Mine Incidents in 2018*.

³¹ Там само.

жить від того, який тип ВНБ становить найбільш вірогідну загрозу життю та здоров'ю людей.

Нарешті, інформація про те, чи отримували постраждалі внаслідок інцидентів з ВНБ будь-яке ІРПВБ до нещасного випадку, відсутня або збирається не систематично. Таким чином неможливо визначити ефективність наданого ІРПВБ, зокрема доцільності повідомлень про безпечну поведінку, у контексті запобігання нещасним випадкам з ВНБ.

Таблиця 2. Мінімальні вимоги до даних згідно з IMAS 05.10³²

Нещасний випадок		Постраждала особа	
Інформація	Польові дані	Інформація	Польові дані
Інформація звіту	Ідентифікатор нещасного випадку	Інформація звіту	Ідентифікатор постраждалої особи
	Дата звіту про нещасний випадок		Дата звіту про виявлення постраждалої особи
	Організація		
Розташування	Орієнтири географічного розташування	Інформація про постраждалу особу	Стать
	Вид місця		Дата народження
			Проживає в населеному пункті
Місцезнаходження	Дата та час нещасного випадку	Статус постраждалої особи	Статус (убитий/поранений)
			Поранення постраждалої особи
Подробиці нещасного випадку	Нещасний випадок під час розмінування/нещасний випадок/інцидент під час розмінування/інцидент	Причина	Причина нещасного випадку
ВНБ під час нещасного випадку	Тип ВНБ	Діяльність	Діяльність, що спричинила нещасний випадок
	Категорія ВНБ		

Будь-який структурований підхід до звітування та аналізу даних про постраждалих повинен дотримуватися засобів звітування, встановлених УВКПЛ. Це повинно включати деякі з таких заходів: визначення того, хто є «постраждалим», стандартизація категорій даних, перевірка даних, застосування критерію доведеності та встановлення внутрішнього контролю якості.³³

Такі заходи можуть сприяти встановленню єдиного підходу до звітування про нещасні випадки / постраждалих згідно з мінімальними вимогами до даних, встановленими Міжнародними стандартами протимінної діяльності (IMAS):

Таким чином робота, проведена УВКПЛ в Україні до сьогодні, могла б закласти базу для створення та впровадження уніфікованого ПД підходу до звітування про нещасні випадки/постраждалих, визначення параметрів стратегій адвокації ПД, щоб забезпечити, скажімо, пріоритезацію прав постраждалих від ВНБ в питаннях надання допомоги постраждалим особам, зокрема звернень до основних служб. Але найголовніше, що стандартизований підхід до збору, дезагрегації, звітування та аналізу даних про нещасні випадки надасть змогу надавачам послуг з ІРПВБ, національним органам влади та відповідним стейкхолдерам, зокрема донорам, розробити та визначити пріоритети і впровадити підходи ІРПВБ, ефективно адаптовані до основних видів поведінки в умовах ризику.³⁴ Це також сприяло б встановленню показників, за якими можна вимірювати результати ІРПВБ.

³²IMAS 05.10 (2020), Information Management for Mine Action, Second Edition, Amendment 1, лютий 2020 року.

³³OHCHR (2019), Guidance on Casualty Recording.

³⁴IMAS 12.10 (2020), Explosive Ordnance Risk Education (EORE), Second Edition, Amendment 3, вересень 2020 року.

Розділ 5.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗСП В ДОНЕЦЬКІЙ І ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ У 2020 РОЦІ

5.1 Вступ

Результати ґрунтуються на даних, зібраних під час індивідуальних інтерв'ю за допомогою стандартизованого опитувальника, напівструктурованих обговорень у ФГ та інтерв'ю з ключовими учасниками. Щоб отримати детальну інформацію про окремих респондентів та учасників обговорень у ФГ, див. розділ 3.3.

Інтерв'ю з ключовими учасниками проводилися на постійній основі, щоб триангулювати та глибше вивчити питання, які виникають під час індивідуальних структурованих інтерв'ю та обговорень у ФГ. Ключовими учасниками були представники місцевих органів влади, керівники громад, освітяни та надавачі послуг з ІРПВБ. Усього було проведено дев'ять інтерв'ю з ключовими учасниками.

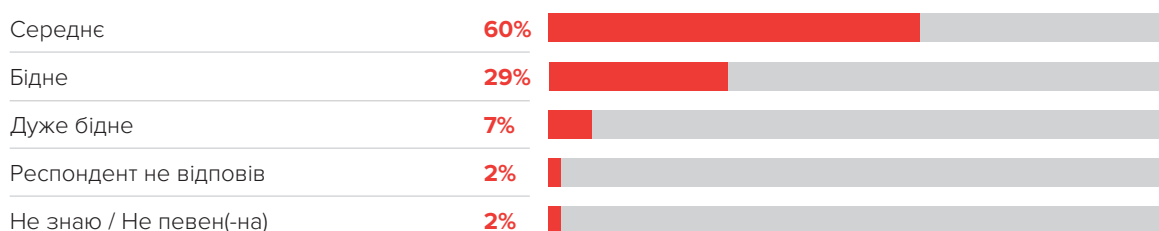
Дослідження ЗСП було успішним з точки зору включення до респондентів дітей віком 6–11 років та підлітків віком 12–17 років. Це важливо з точки зору відносно низької кількості дітей та підлітків, які брали участь у трьох попередніх дослідженнях ЗСП в рамках ІРПВБ в Україні, та того факту, що діти й підлітки були основною цільовою групою з 2015 року; отже, включення близько 40% дітей та підлітків є корисним з погляду оцінювання заходів із ІРПВБ.

Очікується, що дослідження щодо знань респондентів про небезпеку, пов'язану з ВНБ, та про те, як ці знання трансформуються у правила поведінки, сприятиме встановленню базових критеріїв, які допоможуть стейкхолдерам планувати, контролювати, адаптувати й оцінювати заходи втручання ІРПВБ.

5.2 Дані респондентів

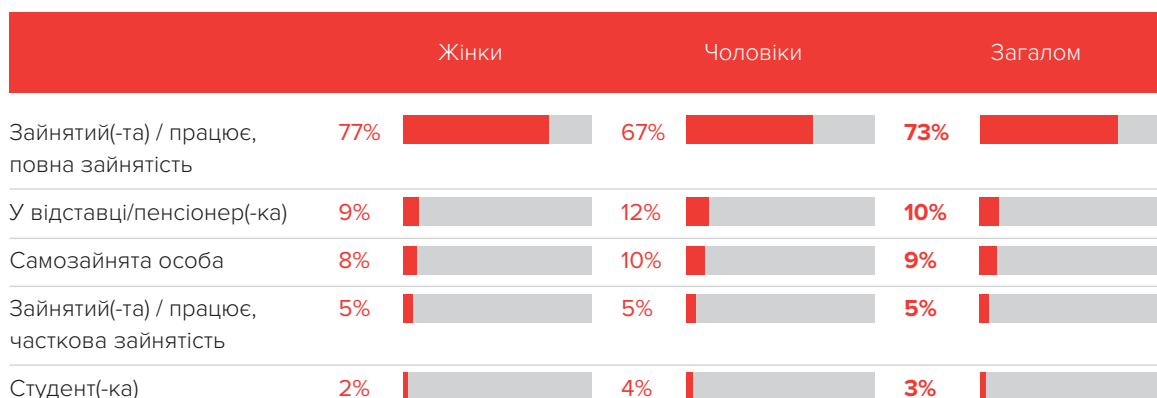
Результати ґрунтуються на 799 індивідуальних опитувальниках і 26 обговореннях у ФГ з членами громад і ВПО, а також на 9 інтерв'ю з ключових учасниками, що представляють органи влади, освітню та безпекову сфери, а також приватний сектор Донецької та Луганської областей. Також були проведені інтерв'ю з національними та міжнародними стейкхолдерами ІРПВБ в Україні. Респондентами виступали члени громади та ВПО, які наразі проживають у районах дослідження (порівняйте з розділом 3.2). З них 54% — жінки та 46% — чоловіки, у тому числі респондентів віком до 18 років — 34% (див. малюнок 2 у розділі 3.3). Опитувальники були порівну поділені між Донецькою та Луганською областями.

Малюнок 3. Економічне становище домогосподарства (доросле населення, N = 527)

Лише дорослих респондентів запитували про економічне становище їхніх домогосподарств; 60% вважали своє економічне становище середнім, 36% — бідним або дуже бідним. Чоловіки повідомили про вищий рівень зайнятості, ніж жінки, більшість працюючих жінок зайняті в освітньому секторі (18%), тоді як більшість працюючих чоловіків зайняті в різних галузях та секторах промисловості.

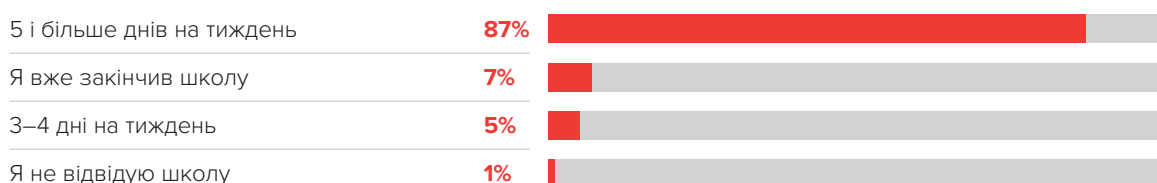
Малюнок 4. Зайнятість (доросле населення, N = 527)

8% дорослих респондентів мають інвалідність, визнану державою; діти та підлітки на це запитання не відповідали. З них майже половина (48%) зазначили, що в їхніх домогосподарствах наразі працює лише одна (1) особа, і описали себе як безробітних, які шукають роботу. 33% дорослих із визнаною інвалідністю перебувають у відставці або на пенсії, а половина описує свої домогосподарства як бідні або дуже бідні.

Більшість дорослих респондентів (75%) мають освіту, вищу за загальну середню, половина всіх дорослих мають спеціальну або технічну освіту. 87% респондентів віком до 18 років зазвичай відвідують школу 5 днів на тиждень за відсутності карантинних обмежень у зв'язку з COVID-19. Троє хлопчиків-підлітків зазначили, що вони не ходять до школи; двоє не відвідують школу через її закриття.

Малюнок 5. Відвідування школи до 18 років (діти та підлітки, N = 272)

Загалом, українська або російська є рідною мовою респондентів, а іншою мовою вони володіють вільно; лише 5% респондентів вільно володіють англійською мовою.

Малюнок 6. Знання української та російської мов (загальна вибірка, N = 799)

5.3 Джерела та рівень знань про ІРПВБ

Усім респондентам, незалежно від вікової групи, задавали однакові запитання, щоб визначити їхні знання про ВНБ, а також запам'ятовування матеріалу з ІРПВБ. Можна було давати декілька відповідей; однак респондентам не надавали підказки й не пропонували варіанти відповідей.

На запитання, чи знають вони про якісь заходи або процеси з ПД в Україні, вражаючи відсоток респондентів (71%) відповіли ствердно. 67% респондентів віком 6–11 років певним чином обізнані з заходами з ПД в Україні, що майже дорівнює відсотку дорослих чоловіків віком 35–59 років (68%). На питання пояснити, з якими заходами або процесами з ПД вони обізнані, більшість відповіли, що це: ІРПВБ (82%), майже вдвічі менше — очищення (49%), і чверть (25%) — допомога постраждалим. Це відповідає кількості респондентів, які заявили, що отримали певну інформацію про небезпеку наземних мін та інших ВНБ (77%).

Малюнок 7. Обізнаність із заходами або процесами з ПД в Україні (загальна вибірка, N = 799)

	6-11 років	12-17 років	18-34 років	35-59 років	60+ років
Так	67%	82%	66%	73%	52%
Ні	16%	7%	22%	25%	38%
Не знаю / Не певен(-на)	16%	9%	10%	2%	10%
Респондент не відповів	2%	2%	2%	1%	0%

Слід зазначити, що респондентів не запитували, чи знають вони про ІРПВБ, але було питання, чи отримували вони якусь інформацію про ВНБ. Так само більшість учасників обговорень у ФГ раніше отримували деяку інформацію про ІРПВБ; 118 зі 167 учасників обговорень у ФГ зазначили, що отримували інформацію про ІРПВБ. Усі діти та підлітки, які брали участь в обговореннях у ФГ, отримали ІРПВБ.

Малюнок 8. Джерела інформації про небезпеки ВНБ за віковою групою (загальна вибірка, N=799)

Джерела інформації	6-11 років	12-17 років	18-34 років	35-59 років	60+ років	Загалом
Учитель	68%	51%	11%	3%	0%	24%
Батьки	47%	41%	9%	1%	0%	18%
Військовослужбовці	29%	51%	23%	29%	42%	35%
ООН	25%	28%	13%	9%	13%	17%
ДСНС	24%	33%	37%	37%	33%	34%
Дідусі / бабусі	19%	9%	2%	0%	0%	5%
Друзі	14%	20%	12%	9%	10%	13%
ОБСЄ	12%	22%	24%	11%	10%	16%
Поліція	10%	44%	27%	26%	25%	30%
Міжнародні НУО	3%	5%	21%	23%	12%	15%
Національні НУО	2%	3%	7%	7%	8%	6%
Не отримували інформацію	8%	19%	23%	25%	42%	23%

Трохи більше третини респондентів підтвердили, що отримали інформацію про небезпеки ВНБ (37%) менше року тому. Однак 33% підлітків (12–17 років) не могли пригадати, коли саме вони отримали інформацію про ВНБ, 41% дітей (6–11) зазначили, що отримали таку інформацію більше

року тому. 60% дорослих чоловіків віком 35–59 років (49%) сказали, що минув уже не один рік відтоді, як вони отримали будь-яку інформацію про небезпеки ВНБ, або що вони не пам'ятають, скільки років минуло.

На питання про те, звідки вони отримали інформацію про небезпеки ВНБ, трохи більше третини зазначили військовослужбовців (35%), ДСНС (34%) і поліцію (30%). 20% зазначили міжнародні та національні НУО як надавачів інформації про небезпеки ВНБ. Більшість дітей отримали інформацію від учителів (68%) і батьків (47%), тоді як підлітки основними джерелами ІРПВБ назвали вчителів та військовослужбовців (по 51%), поліцію (44%) та батьків (41%); однак хлопчики-підлітки отримали більше інформації від учителів (45%), ніж від поліції (42%), тоді як дівчатка-підлітки від військовослужбовців (51%) та поліції (48%), ніж від батьків (38%).

Респонденти отримували інформацію про небезпеки ВНБ за допомогою чотирьох основних засобів: зустрічі з громадськістю та телебачення, брошури та соціальні мережі. Для дітей основним джерелом ІРПВБ були зустрічі з громадськістю (68%), телебачення та соціальні мережі (по 39%). Підлітки назвали телебачення основним засобом ІРПВБ (62%), потім зустрічі з громадськістю (55%) та соціальні мережі (47%). Переважна більшість дорослих чоловіків назвали основним джерелами інформації про небезпеки ВНБ суб'єктів сектору безпеки України, ДСНС, військовослужбовців та поліцію.

Респондентам не ставили запитань щодо визнання небезпек ВНБ, а натомість пропонували пояснити, як можна визначити потенційно небезпечні райони. Питання про визнання небезпек були вилучені через міркування з приводу часу опитування, щоб уникнути втоми, а також через припущення, що особи, які отримали ІРПВБ, швидше за все, зможуть ідентифікувати ВНБ. Крім того, бажано щоб бенефіціари ІРПВБ могли розрізняти ознаки потенційно небезпечних районів, перш ніж наблизяться досить близько до ВНБ для його ідентифікації.

У цілому результати свідчать про високий рівень знань про небезпеки, які може спричинити ВНБ: вбити (98%) та поранити (87%). Дітям та підліткам, які брали участь в обговореннях у ФГ, показували фотографії різних типів ВНБ та запитували, чи знають вони, що ці предмети можуть зроби́ти; так само як інші респонденти, усі вони погодились, що ВНБ може вбивати, рани́ти та ляка́ти людей, руйнувати будинки та «розбити вщент школу».

Дорослим учасникам обговорень у ФГ не показували фотографій ВНБ, натомість їх попросили описати, які асоціації в них викликає термін «вибухонебезпечний боєприпас». Деякі учасники обговорень у ФГ, які не отримали послуг з ІРПВБ — усі дорослі — описали ВНБ словами з «бойовика»:

” Міна — це маленький предмет, який лежить на землі, скоріше за все круглий, злегка припорошений землею, як показують у фільмах.

(дорослий учасник обговорень у ФГ, Донецька область)

Більшість дорослих учасників обговорень у ФГ говорили про страх, який викликає ВНБ. Деякі ділилися спогадами про перші дні конфлікту, інші розповідали про те, як люди бояться обробляти свої поля або займатися іншими побутовими справами.

Це досить цікавий результат, оскільки передбачається, що діти повідомлять своїх батьків, учителів або інших відповідальних дорослих, якщо вони натраплять на підозрілий предмет. Схоже, існує географічна розбіжність, оскільки з засобами повідомлення були обізнані 62% респондентів Донецької області порівняно з набагато вищою часткою — 78% — Луганської області. Так само як і у випадку загальних заходів із ІРПВБ, більшість респондентів дізналися про гарячі лінії та інші способи звітування про ВНБ головним чином від суб'єктів сектору безпеки: ДСНС, поліції та військовослужбовців. 35% респондентів, які загалом не отримували інформації про небезпеки ВНБ, надали ствердну відповідь, і більшість із них також зазначили суб'єктів сектору безпеки як джерело інформації. До речі, з 20 респондентів-підлітків, які не отримували ІРПВБ, половина чула про засоби повідомлення про ВНБ.

Респондентів запитували про те, як визначати потенційно забруднений ВНБ район ЕО та як можуть бути позначені райони, забруднені ВНБ. Переважна більшість респондентів мали високий рівень обізнаності з офіційними попереджувальними знаками «Обережно — міни!» (93%), тоді

як менший відсоток респондентів знали про можливі неофіційні попереджувальні знаки, як-от графіті (31%) та саморобні знаки (25%).

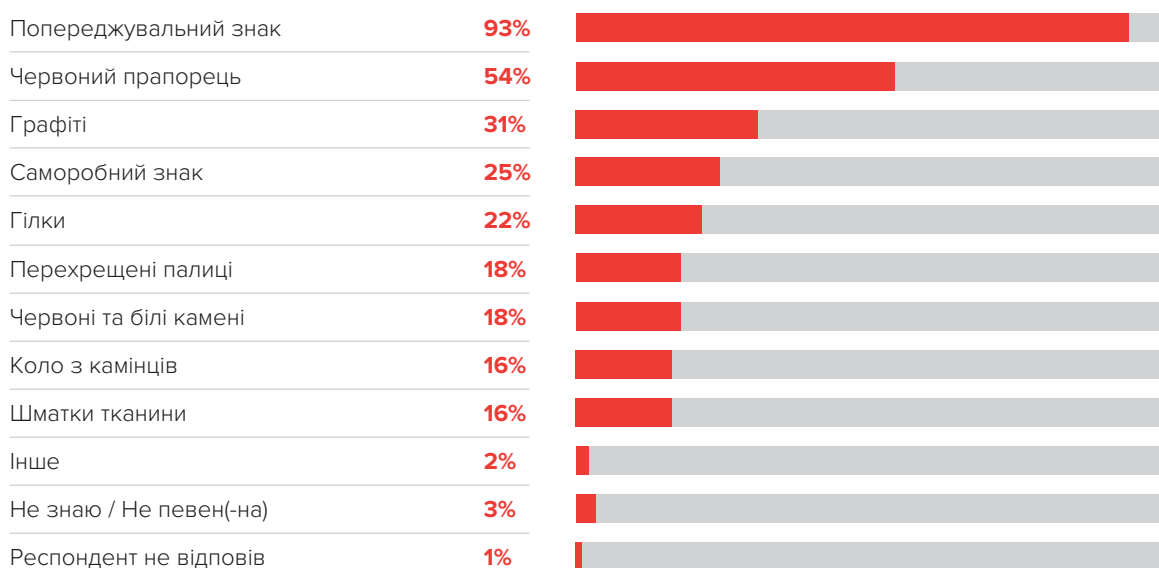

Не ходіть у місцях, де є знаки «Обережно — міни!»

(учасник обговорень у ФГ для підлітків, Луганська область)

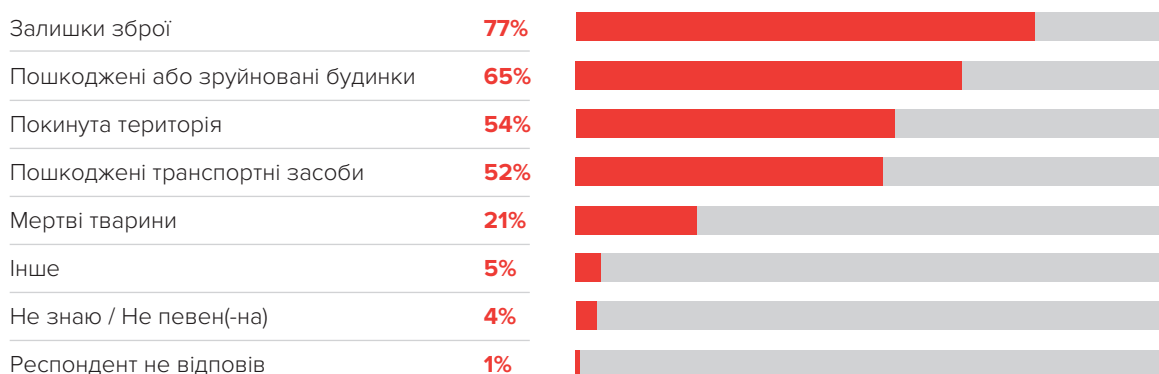
Беручи до уваги поширеність неофіційних знаків та важливість неофіційних знаків у заходах із ІРПВБ деяких МНУО, наголос на офіційних знаках є досить цікавим і може вказувати на нерозуміння деяких матеріалів про ВНБ, які містять зображення червоних знаків «Обережно — міни!» такого самого або вищого ступеню небезпеки порівняно з різними формами неофіційних або локалізованих знаків. Це підтверджується великою кількістю респондентів, які раніше отримали певне ІРПВБ, і зазначають, що небезпечні райони можуть позначатися попереджувальними знаками (96%); 57% учасників опитування назвали червоні прапорці, 27% — саморобні знаки, і ще менше респондентів — інші форми неофіційного маркування. Навіть респонденти, які взагалі не отримували інформації про небезпеки ВНБ, знали про таке маркування; 89% назвали офіційні знаки, 46% — червоні прапорці, 14% — саморобні знаки.

Малюнок 9. Знання ознак для розпізнавання небезпечних районів за допомогою іншої інформації про ВНБ (загальна вибірка, N = 799)

Учасники опитування були впевнені в небезпеці колишніх районів бойових дій через ВНБ. На думку 77% усіх респондентів, залишки зброї є ознаками небезпечних районів; 65% назвали зруйновані або пошкоджені будівлі.

Малюнок 10. Що допомагає визначити небезпечний район? (Загальна вибірка, N = 799)

Загалом, обговорення у ФГ засвідчили високий рівень розуміння потенційних небезпек «лінії зіткнення» та інших районів бойових дій. Сюди входили нинішні землі сільськогосподарського призначення.

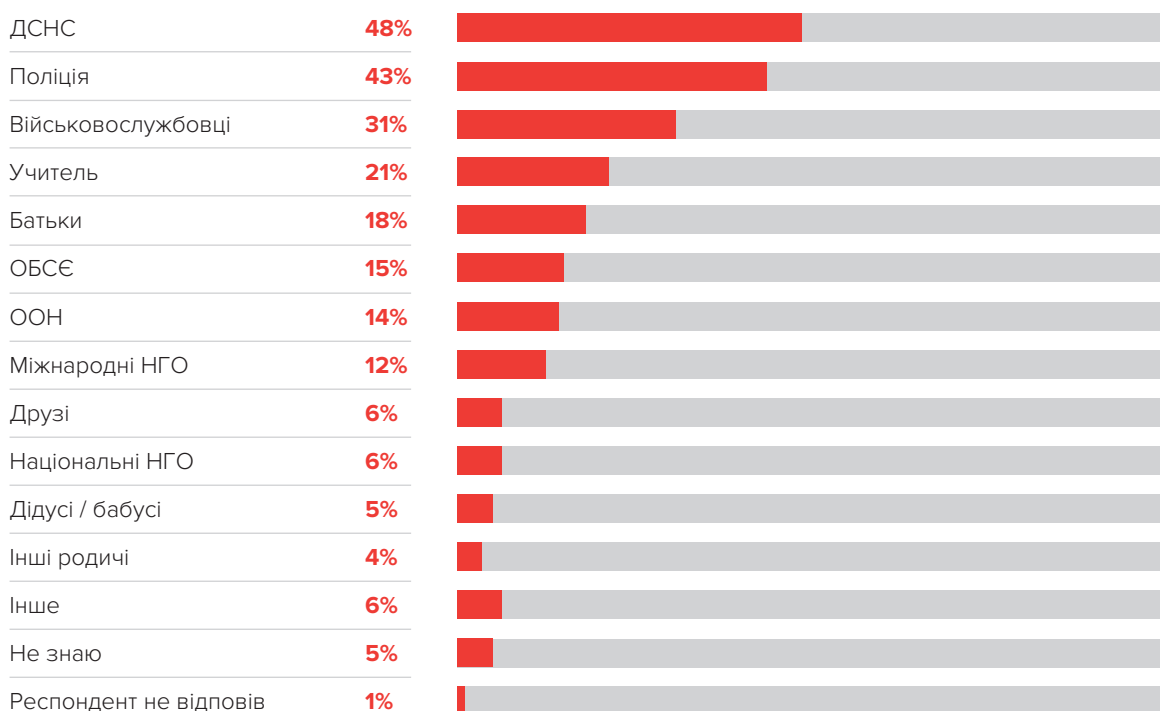
Немає реальної карти замінованих місць на «лінії зіткнення». Після ротації військово-вслужбовці не знають, де встановлено [міни] і хто їх заклад.

(дорослий учасник обговорень у ФГ, Луганська область)

70% респондентів надали ствердну відповідь на запитання, чи чули вони коли-небудь про номери телефонів, адреси електронної пошти або інші способи повідомлення про ВНБ. Однак діти (73%) та підлітки (79%) були більше обізнані із засобами повідомлення, ніж дорослі віком 18–59 років (69%). Трохи менше половини дорослих (48%) віком від 60 років знали про засоби повідомлення.

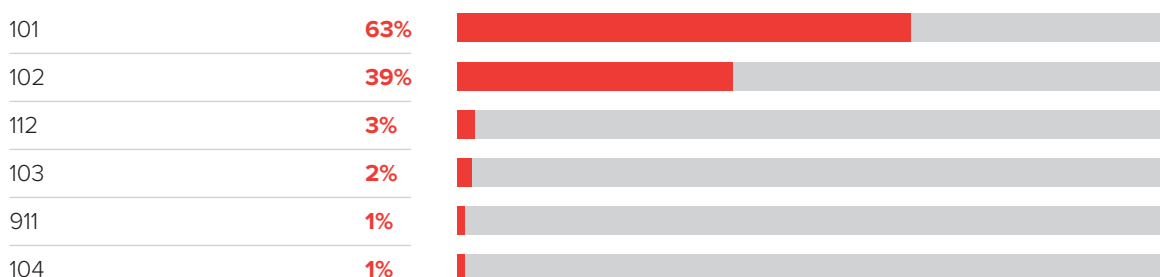
На запитання про те, звідки вони дізналися про номери екстрених служб та інші засоби повідомлення, респонденти відповіли, що в основному отримали інформацію від суб'єктів сектору безпеки: 48% — ДСНС, 43% — поліції, 31% — військовослужбовців. Діти та підлітки в основному дізнавалися про засоби повідомлення від вчителів.

Малюнок 11. Джерела інформації про засоби повідомлення (загальна вибірка, N = 799)

Декілька респондентів не були впевнені, який номер набрати, але натомість заявили, що вони зателефонують у ДСНС, поліцію, сільський комітет або, в деяких випадках, зазначили точну кількість військових частин, що дислокуються на їхній території.

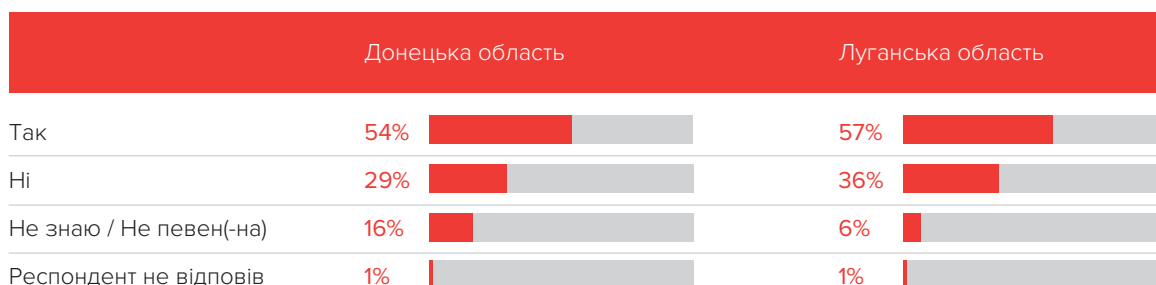
Малюнок 12. Номери екстрених служб для повідомлення про ВНБ (загальна вибірка, N = 799)

Питання плутанини та великої кількості телефонних номерів розглядалося у ФГ; багато учасників говорили, що необхідно набрати «101» або «102», але не завжди були впевнені, до якої служби вони зателефонують за цими номерами. Позитивним моментом є те, що багато респондентів знають про засоби повідомлення; необхідно усунути плутанину щодо того, за яким номером телефонувати.

Більше половини всіх респондентів (55%) знали про нещасні випадки з ВНБ в їхній громаді, 11% не були впевнені, що нещасні випадки з ВНБ мали місце. 21% учасників опитування, які знали про нещасні випадки з ВНБ в їхній громаді, зазначили, що вони сталися менше року тому, 32% сказали, що минуло 1–2 роки з моменту нещасного випадку з ВНБ в їхній громаді.

Малюнок 13. Поінформованість про нещасні випадки/інциденти в їхній районі за останні два роки (загальна вибірка, N = 799)

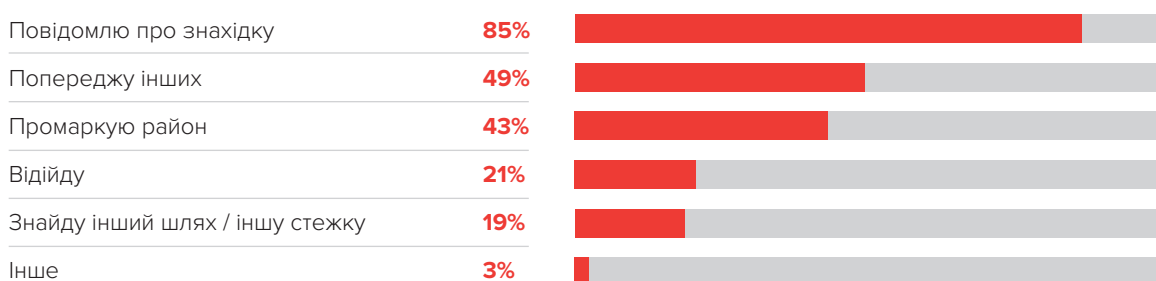

На запитання про нещасні випадки з ВНБ у їхніх громадах протягом останніх двох років, більшість дорослих учасників обговорень у ФГ у Луганській області відповіли ствердно, тоді як більшість учасників обговорень у ФГ в Донецькій області дали заперечну відповідь. Однак у ході обговорення деякі учасники обговорень у ФГ у Донецькій області сказали, що насправді вони не впевнені, чи мали місце нещасні випадки.

5.4 Ставлення до поведінки, пов'язаної з ризиками ВНБ, та групи ризику

Більшість респондентів відповіли, що ніколи не стикалися з ВНБ (81%). Однак зі 136 респондентів, які стикалися з ВНБ, 20 (14%) зазначили, що не повідомили про знахідку. Половина з них — чоловіки віком 35–59 років (10 із 20). Викликає занепокоєння той факт, що 5 респондентів віком до 18 років, хоча стикалися з ВНБ, але не повідомили про це. На запитання про те, чому вони не повідомили про ВНБ, більшість респондентів пояснили, що про ВНБ було добре відомо; на думку одного респондента, ВНБ «не становить загрози».

Малюнок 14. Усталена поведінка в разі знаходження ВНБ (загальна вибірка, N = 799)

Відповідаючи на запитання про поведінку у випадку знахідки якого-небудь ВНБ, діти та підлітки, що брали участь в обговореннях у ФГ та раніше отримали послуги з ІРПВБ, назвали дії відповідно до основних повідомлень ІРПВБ: не підходити, не торкатися та повідомити про знахідку. Обидві вікові групи згадували батьків, учителів або просто дорослих, яких необхідно повідомити про небезпечну знахідку; однак загалом вони говорили про номери екстрених служб — переважно 101 і 102.

”

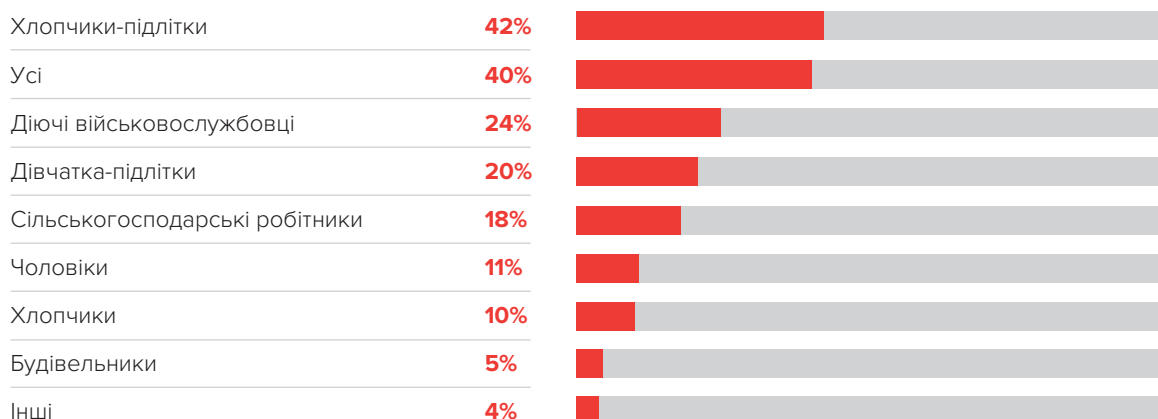
«У нашому селі є території, які можна назвати «помилково замінованими» ... Конкретним прикладом є поле в кінці вулиці; також є знак «Обережно — міни!», але насправді невідомо, чи є там міни, знак просто стоїть. Люди не звертають на нього уваги.

(Учасники обговорень у ФГ, більшість не отримували послуги з ІРПВБ, Луганська область)

На запитання про те, що вони робитимуть, якщо знайдуть ВНБ, діти та підлітки, що брали участь в обговореннях у ФГ, обговорили низку дій, зокрема зупинитися та йти до безпечної ділянки власними слідами. Важливо зазначити, що учасників дослідження ЗСП, як респондентів, так і учасників обговорень у ФГ, постійно запитували про вибухонебезпечні боєприпаси, а не про наземні міни та ВЗВ. Таким чином результати унеможливають висновок про те, чи знають та розрізняють люди правила поведінки в разі виявлення наземних мін та інших форм ВЗВ. Опитування щодо ЗСП не містило запитань щодо практики маркування, і, отже, неможливо зробити висновок про те, чи могли отримувачі послуг з ІРПВБ були заохоченими або вважати, що вони заохочені позначати підозрілі предмети. Однак слід зазначити, що підлітки-учасники обговорень у ФГ як у Донецькій, так і в Луганській областях говорили, що будуть позначати ВНБ «стрічками» — один із неофіційних варіантів маркування в Україні.

Відповідаючи на запитання, хто, на їхню думку, входить до групи найбільшого ризику нещасних випадків з ВНБ, респонденти особливо наголосили на хлопчиках-підлітках та діючих військовослужбовцях. На думку респондентів, дівчатка-підлітки дещо частіше наражаються на ризик нещасних випадків з ВНБ у порівнянні з сільськогосподарськими робітниками та дорослими чоловіками. А діти наражаються на небезпеку частіше, ніж колишні військовослужбовці.

Малюнок 15. Хто входять до групи найбільшого ризику нещасних випадків з ВНБ (загальна вибірка, N = 799)

Ставлення до груп ризику підтвердили дорослі учасники обговорень у ФГ, які вважали, що діти та підлітки входять до групи ризику через цікавість, ігри та інші види дозвілля, а також через брак знань. До речі, щодо конкретних заходів, що становлять загрозу для дорослих, учасники обговорень у ФГ давали досить детальні відповіді стосовно побутової та професійної діяльності; насправді їхні відповіді повністю відповідали наявним даним про кількість постраждалих та інформації, якою обмінювалися стейкхолдери ПД, які відносили до групи ризику переважно чоловіків, які займаються сільським господарством, збором металобрухту, встановленням електричного, газового та водного обладнання, а також військовослужбовців.

”

Ті, хто очищує від мін територію, військовослужбовці, трактористи та люди, які працюють у полі, можуть натрапити на міни. Зазвичай це чоловіки.

(Учасники обговорень у ФГ, жоден з яких раніше не отримував послуг з ІРПВБ, Донецька область)

Це, у свою чергу, не відповідало групам, які, на думку респондентів, найбільше потребують ІРПВБ: переважна більшість заявила, що підлітки, як хлопці, так і дівчата, сільськогосподарські робітники та діючі військовослужбовці повинні отримувати більше інформації. Такого висновку дійшли всі вікові групи, зокрема самі респонденти-підлітки.

Думка респондентів щодо тих, хто входить до групи найбільшого ризику потрапляння в інциденти, пов'язані з ВНБ, збігалася з деяким висновком аналізу постраждалих — це військовослужбовці та хлопчики-підлітки. На основі обговорень у ФГ можна зробити висновок, що респонденти: як ті, які раніше отримали послуги з ІРПВБ, так і ті, які не отримали таких послуг, мали спільну думку з цього приводу. Однак респонденти та учасники обговорень у ФГ загалом вважали, що жінки набагато менше ризикують, ніж чоловіки та хлопці:

Загалом, нещасний випадок може статися з будь-ким, але, зазвичай, чоловіки більше ризикують.

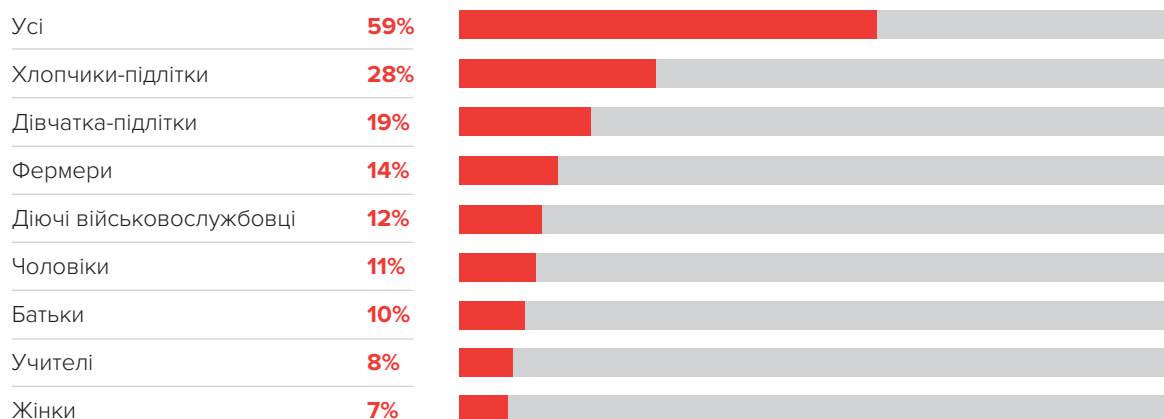
(Учасниця обговорень у ФГ, Луганська область)

Сапери та військовослужбовці вважаються групами найбільшого ризику — учасники кількох обговорень у ФГ говорили про нещасні випадки, які призвели до загибелі саперів, незважаючи на те, що вони були професіоналами.

Учасники обговорень у ФГ особливо підкреслили, що люди наражаються на ризик унаслідок цілеспрямованих або вимушених заходів, як-от добування їжі, особливо збирання грибів, фермерство, догляд за худобою, збирання металобрухту та ремонт газопроводів / електромереж / водопровідних мереж. Це значною мірою відповідає оцінкам та повідомленням, які надали деякі постачальники послуг з ІРПВБ. Щодо віку та статі, учасники обговорень у ФГ, схоже, погодилися з тим, що чоловіки та хлопчики більше ризикують, ніж жінки та дівчатка. До речі, незалежно від віку, чоловіки виявилися більш «допитливими» та готовими йти на навмисний і навіть необдуманий ризик.

Незважаючи на наявні дані про кількість постраждалих, згідно з якими подорожі є ризикованим видом діяльності, ані респонденти, ані учасники обговорень у ФГ не відносили ВПО і репатріантів до окремої групи ризику. У цьому відношенні доцільно було б провести більше досліджень, щоб визначити, які саме категорії населення потрапляють у нещасні випадки з ВНБ під час подорожей.

Малюнок 16. Групи, які, як вважається, найбільше потребують ІРПВБ (загальна вибірка, N = 799)

Відповідаючи на запитання про тих, хто найбільше потребують ІРПВБ, респонденти загалом виділили групи, які, на їхню думку, ризикують найбільше. До речі, незважаючи на те, що переважна більшість респондентів отримали ІРПВБ у той або інший спосіб, основною причиною того, чому конкретні групи потребують більше ІРПВБ, був «брак знань про ВНБ» (47%). Однак детальний аналіз конкретних груп ризику допоміг зрозуміти причини, що потенційно можуть збільшити ймовірність нещасного випадку з ВНБ; наприклад, для хлопчиків-підлітків та сільськогосподарських працівників важливість отримання додаткового ІРПВБ була пов'язана з тим, що вони працюють або проживають у потенційно забруднених районах. Водночас респонденти мали чітке

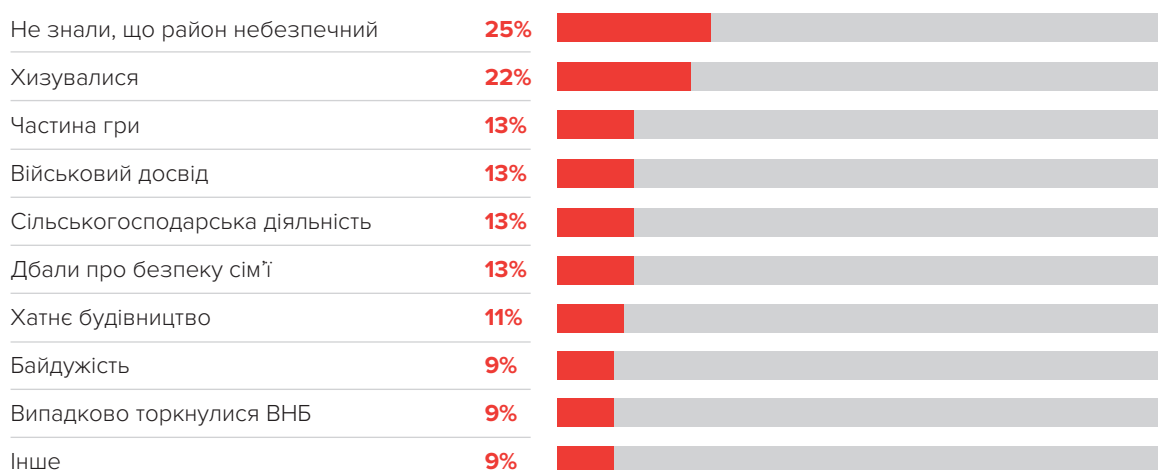
переконання, що загалом підлітки недостатньо обізнані з небезпекою ВНБ. І це незважаючи на те, що 81% респондентів-підлітків та всі підлітки-учасники обговорень у ФГ заявили про отримання ІРПВБ у той або інший спосіб. На питання про діючих військовослужбовців більше чверті респондентів відповіли, що вони повинні отримувати ІРПВБ, оскільки вони мають недостатньо знань або взагалі не знають про ВНБ.

Респонденти та учасники обговорень у ФГ погодилися, що члени громади в цілому потребують більше послуг з ІРПВБ або їх надання протягом тривалого часу, а також наголосили на необхідності подальшого адаптування ІРПВБ до повсякденних потреб. Респонденти припускали відсутність знань щодо діяльності, яка потенційно може загрожувати людям, незалежно від отримання ІРПВБ. Однак вони не підкреслювали важливості надання послуг з ІРПВБ ВПО, репатріантам або особам, які переміщуються, зокрема через «лінію зіткнення».

Переважна кількість учасників обговорень у ФГ погодилися з тим, що люди загалом потребують ширшого ІРПВБ задля зменшення ризику нещасних випадків з ВНБ. Учасники обговорень у ФГ, які раніше не отримували послуг з ІРПВБ, підкреслили брак інформації про небезпеку ВНБ та закликали розповсюджувати інформацію майже всіма способами. Учасники обговорень у ФГ, які отримували послуги з ІРПВБ, переважно прагнули мати відеоматеріали, як-от графічні зображення та відео, навчальні та соціальні ролики з ІРПВБ, зокрема через TikTok та Instagram. Респонденти та учасники обговорень у ФГ неодноразово наголошували на тому, що такі «спеціалісти», як суб'єкти сектору безпеки, відіграють важливу роль у розповсюдженні повідомлень про безпеку, але водночас зазначали, що такі повідомлення повинні бути практичними та інтерактивними. Крім того, на думку окремих учасників обговорень у ФГ, ІРПВБ слід проводити таким чином, щоб люди, які мають обмежений доступ або взагалі не мають доступу до мережі Інтернет, могли отримувати інформацію в достатньому обсязі.

8% респондентів відповіли ствердно на запитання, чи бачили вони цивільних осіб, які торкалися, переміщували, штовхали ногами або неправильно поводитися з ВНБ в інший спосіб. Це знову-таки було в основному пов'язано з відсутністю знань про території, забруднені ВНБ, і безпечну поведінку (25%) та необережною поведінкою, як-от хизування (22%) або звичайна байдужість (9%).

Малюнок 17. Встановлені причини торкання ВНБ, респонденти, які підтвердили, що бачили, як цивільні особи торкалися, переміщували, штовхали ногами або неправильно поводитися з ВНБ, N = 64

11% респондентів сказали, що бачили людей, які заходили або переміщувалися в район, забруднений ВНБ. На запитання чому, на думку респондентів, люди ризикують і заходять у потенційно забруднені райони, більшість чітко відповіли, що через брак знань, хоча незрозуміло, як це стосується потенційно забруднених районів, або через відсутність знань про безпечну поведінку або з обох причин, а також в процесі повсякденної діяльності, тобто цілеспрямованої / вимушеної поведінки, потенційно поєднаної з необізнаністю.

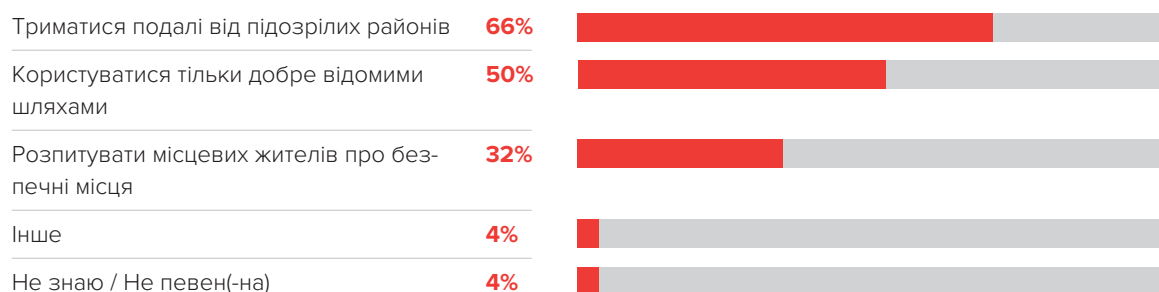
Малюнок 18. Встановлені причини потрапляння в небезпечні зони (загальна вибірка, N = 799)

5.5 Усталена практика та правила поведінки

Лише 6% усіх респондентів не знали, що робити, або не мали відповіді на запитання про безпечні дії під час переміщення до незнайомої їм території або до району, який постраждав унаслідок збройного конфлікту. 530 респондентів або 66% сказали, що будуть триматися подалі від підозрілих районів, а половина або 50% заявили, що користуватимуться лише добре відомими шляхами. Лише 32% учасників опитування зазначили, що будуть запитувати місцевих жителів про безпечні / небезпечні райони. Це цікаво з огляду на те, що, за їхніми словами, 612 респондентів або 77% отримали ІРПВБ у той або інший спосіб.

Малюнок 19. Правила поведінки при потраплянні до нового району або району, що постраждав унаслідок конфлікту (загальна вибірка, N = 799)

Обнадійливим є те, що 78% дітей і 63% підлітків сказали, що триматимуться подалі від підозрілих районів. 48% підлітків розпитуватимуть місцевих жителів про безпечні шляхи та місця. Відсоток старших вікових категорій, які розпитуватимуть місцевих жителів про безпечні місця, був суттєво нижчим. Правила безпечної поведінки, яких вони дотримуватимуться, вочевидь пов'язані з раніше отриманими вказівками з ІРПВБ:

Не ходити туди, куди не просять. Не ходити незнайомими стежками. Уникати прогулянок незасіяними полями.

(підлітки-учасники обговорень у ФГ, усі з яких раніше отримали послуги з ІРПВБ, Луганська область)

Лише 23% респондентів, які раніше загалом не отримували послуг з ІРПВБ, заявили, що розпитуватимуть місцевих жителів про безпечні місця. Однак кількість респондентів, які раніше отримували послуги з ІРПВБ, не була набагато більшою: 35% сказали, що будуть розпитувати місцевих жителів.

Методологія дослідження ЗСП не дозволяє дослідити виявлену поведінку, тобто те, як люди діють на практиці, коли потрапляють у небезпечні райони або стикаються з ВНБ. Дослідження ЗСП швидше визначає правила поведінки, тобто як респонденти, на їхню думку, діятимуть у певних ситуаціях. Для того, щоб дослідити безпечну практику та правила поведінки, респонденти мали відповісти на запитання за декількома сценаріями.

Безпечна поведінка залежить від ситуації, у якій перебуває людина. Щодо ВНБ, то дії, яких необхідно вжити, різняться у випадку наземних мін, як протипіхотних, так і протитанкових, а також інших видів боєприпасів, що не вибухнули (НВБ). Для подальшого дослідження поведінки респондентам пропонували три сценарії та запитували, який варіант запропонованих дій вони оберуть:

У першому сценарії «Вам здається, що ви на мінному полі. Що ви зробите?», більшість респондентів (64%) зазначили, що зателефонували б на номер «101», 28% зупинилися б / залишилися б на місці, а 25% покликали б на допомогу. 52% повернулися б назад власними слідами, а 10% утекли б.

Малюнок 20. Сценарій 1: «Вам здається, що ви на мінному полі. Що ви зробите?» (загальна вибірка, N = 799)

	Жінки	Чоловіки	Дівчата	Хлопці	Загалом	
Зателефоную на номер «101»	70%	65%	58%	53%	64%	
Повернуся назад власними слідами	47%	59%	50%	55%	52%	
Зупинюся / залишусь на місці	33%	20%	31%	28%	28%	
Покличу на допомогу	20%	17%	40%	34%	25%	
Утечу / відійду	6%	6%	22%	14%	10%	
Не знаю	2%	2%	1%	1%	2%	

Це може свідчити, що респонденти не розрізняють небезпечні ситуації та відповідні заходи безпеки. Це підтверджують учасники обговорень у ФГ віком до 18 років, які, незважаючи на представлені фотографії різних типів ВНБ, зокрема наземних мін, в основному зазначили, що покликали б на допомогу, а також повернулися б назад «власними слідами».

Я б відійшов, перш ніж зателефонувати, тому що мій старший брат говорив мені, що дзвінок може активувати міну.

(підліток-учасник обговорень у ФГ, Луганська область)

У другому сценарії: «Ви помітили, що ваш друг або член родини лежить поранений на мінному полі. Що ви зробите?», респонденти були більш впевнені у заходах безпеки, яких слід ужити: 69% зателефонували б у службу порятунку, 55% зателефонували б експерту на кшталт сапера, 26% покликали б на допомогу. Незважаючи на достатньо високий показник, обладнаним є той факт, що лише 12% сказали, що вони стали б допомагати пораненому на мінному полі другу або члену родини.

Якщо ви знайшли міну, подивіться, чи є поруч ще одна.

(підліток-учасник обговорень у ФГ, Луганська область)

Малюнок 21. Сценарій 2: «Ви помітили, що ваш друг або член родини лежить поранений на мін-ному полі. Що ви зробите?» (загальна вибірка, N = 799)

За останнім сценарієм респондентів запитали: «Що ви зробите в разі виявлення наземної міни або іншого вибухонебезпечного боєприпасу поблизу свого будинку або у вашому районі?» Майже всі респонденти (97%) сказали, що звернуться за допомогою для знешкодження ВНБ, 42% попередять інших, а 38% позначають ВНБ. Майже половина чоловіків віком 35–59 років сказали, що позначають місце знахідки ВНБ. Це свідчить про високий рівень обізнаності щодо безпечної поведінки, хоча намір позначити ВНБ може свідчити про потенційно небезпечну поведінку. Дуже обнадійливим є те, що майже всі діти та підлітки звернуться по допомогу, і лише менше 1% відповіли, що не знають, що робитимуть.

Рисунок 22. Сценарій 3: «Що ви зробите в разі виявлення наземної міни або іншого вибухонебезпечного боєприпасу поблизу свого будинку або у вашому районі?» (загальна вибірка, N=799)

На наступне запитання щодо того, кого вони повідомлять у разі знахідки будь-якого ВНБ поблизу їхнього будинку або в їхньому районі, респонденти відповіли, що повідомлять про знахідку суб'єктів сектору безпеки України, в основному ДСНС (72%), поліцію (57%) та військовослужбовців (31%). Підлітки також повідомлятимуть про знахідку будь-якого ВНБ поблизу їхнього будинку або в їхньому районі службам безпеки, тоді як діти в основному повідомлятимуть батьків (81%).

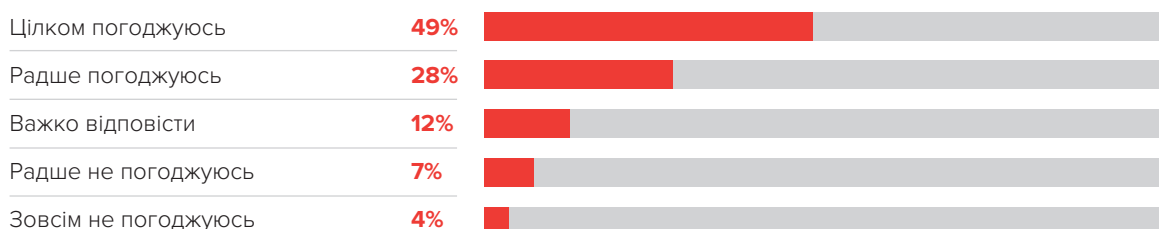
5.6 Сприйняття

Щоб дослідити переважне сприйняття ВНБ, кожен респондент мав зазначити свій рівень згоди/незгоди за такою шкалою: 1) зовсім не погоджуюсь, 2) радше не погоджуюсь, 3) важко відповісти, 4) радше погоджуюсь та 5) цілком погоджуюсь.

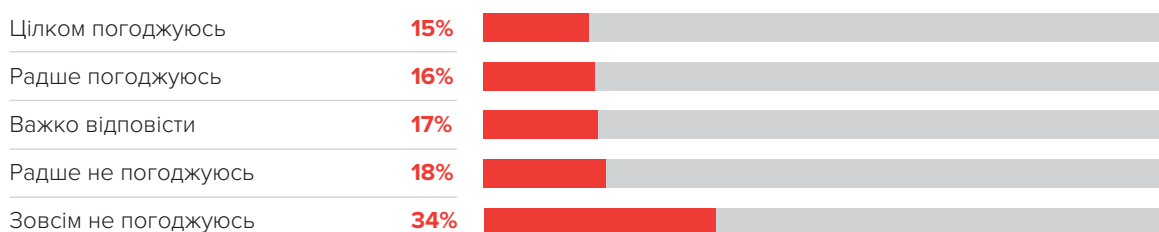
Трохи більше трьох чвертей або 76% усіх опитаних вважають наземні міни та інші ВНБ однією з

найбільших загроз для своєї родини. І це попри те, що менше третини погоджується з твердженням, що їм відомо про забруднення наземними мінами або ВНБ в районі їх проживання. Високий рівень обізнаності щодо забруднення ВНБ та пов'язаних із цим ризиків не дивує, враховуючи роки збройного конфлікту.

Малюнок 23. Твердження 1: «Я вважаю наземні міни / вибухонебезпечні боєприпаси однією з найбільших загроз для мене або для моєї родини» (загальна вибірка, N = 799)

Малюнок 24. Твердження 2: «Мені відомо про забруднення мінами / вибухонебезпечними боєприпасами в районі, де я проживаю» (загальна вибірка, N = 799)

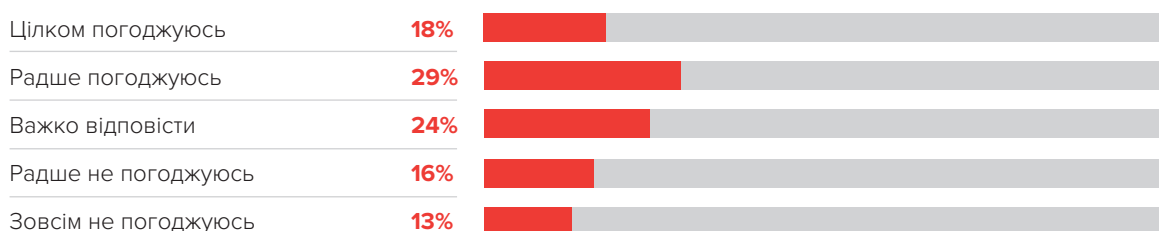

Не дивно, що кількість опитаних, які сприймають ВНБ як одну з найбільших загроз для своїх родин, зросла до 81%, якщо враховувати лише респондентів, які цілком погоджуються з твердженням, що їм відомо про забруднення мінами / ВНБ в районі, де вони проживають.

На запитання про поведінку, яку їм доводилося спостерігати, більшість респондентів погодилися з тим, що люди в їхній громаді завжди поведуться безпечно щодо ВНБ; люди, яким було відомо про забруднення ВНБ у їхніх громадах, погодилися з цим твердженням, а 28%, які цілком погодилися з твердженням, що їм було відомо про забруднення ВНБ у їх громадах, не були впевнені щодо безпечної поведінки інших із ВНБ.

На запитання, чи вважають вони, що люди в їхніх громадах потрапляють у небезпечні райони, щоб збирати ресурси чи іншим чином забезпечувати існування, більше половини або 53% респондентів відповіли, що цілком або радше погоджуються. Детальний аналіз респондентів, які цілком погодилися з твердженням, що їм було відомо про забруднення ВНБ в їхній громаді, знову-таки засвідчив, що 59% опитаних погоджувалися, що люди перебувають у небезпечних районах у процесі повсякденної діяльності. Це було детально проаналізовано дорослими учасниками обговорень у ФГ в районах, де за останні два роки сталися нещасні випадки. Вони зазначили, що хоча люди в їхній громаді знають про правила безпечної поведінки, вони іноді потрапляють у небезпечні райони в пошуках, наприклад, металобрухту.

Малюнок 25. Твердження 3: «Поведінка людей у моїй громаді щодо наземних мін / вибухонебезпечних боєприпасів завжди безпечна» (загальна вибірка, N = 799)

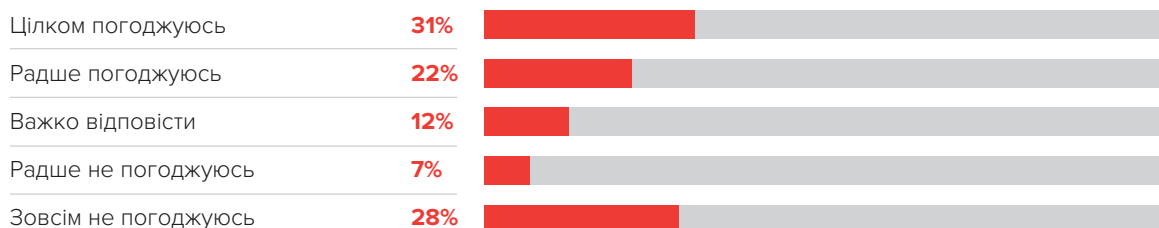

Наведені нами приклади не дуже вдалі. Коли люди знаходять снаряди, вони підбирають їх як металобрухт. Звичайно, ми знаємо, що нам потрібно зателефонувати до служб, але проблема полягає в тому, що навіть якщо ми зателефонуємо, не факт, що вони приїдуть!

(дорослі учасники обговорень у ФГ, Луганська область)

Переважна більшість респондентів (83%) погодилися з тим, що наявність ВНБ впливає на їхню повсякденну діяльність. З цим твердженням радше або абсолютно погодилися трохи менше половини дітей та підлітків і 54% дорослих. Слід зазначити, що неможливо перевірити, які типи ВНБ найбільше впливають на повсякденну діяльність, або чи можуть люди думати про інші ризики, пов'язані зі збройним конфліктом, як-от обстріли.

Малюнок 26. Твердження 4: «Без урахування ситуації з COVID-19, на мою повсякденну діяльність вплинула наявність мін / вибухонебезпечних боєприпасів» (загальна вибірка, N = 799)

Дорослим, які радше або цілком погоджувалися з твердженням 4, було запропоновано відповісти на три додаткові запитання, пов'язані з відчутним впливом ВНБ на їхню та їхньої родини повсякденну діяльність.

Малюнок 27. Частка дорослих респондентів, які стверджують, що наявність наземних мін та ВНБ у громадах негативно вплинула на їхні... (Доросле населення, N = 527)

83% опитаних радше або цілком погоджувалися з твердженням, що без урахування ситуації з COVID-19, на їхнє економічне становище негативно вплинула наявність наземних мін або інших ВНБ. Слід зазначити, що неможливо підтвердити, чи повністю люди не враховували COVID-19; однак, оскільки пенсіонери, самозайняті особи або люди, які працюють неповний робочий день, вважають, що наявність мін / ВНБ негативно впливає на їхнє економічне становище, цілком імовірно, що дорослі в цілому аналогічним чином коментували вплив на своє економічне становище на момент опитування.

Загалом дорослі респонденти вважали, що наявність ВНБ негативно впливає на їхній доступ до отримання доходу, послуг та дозвілля. Однак за відсутності базових показників вимірювання важко встановити, чи пов'язують вони зазначені обмеження доступу повністю з наявністю ВНБ чи, принаймні частково, з обмеженнями внаслідок COVID-19.

Поширена думка про те, що наявність ВНБ негативно впливає на повсякденну діяльність, стимулює вироблення більш адаптованих підходів, які пропонували та пропагували деякі надавачі послуг з ІРПВБ. З іншого боку, це також вказує на необхідність інтегрувати, у відповідних випадках, ІРПВБ у підходи, що не стосуються ПД, щоб гарантувати, що люди, які потребують послуг з ІРПВБ, мають реальні альтернативи.

Розділ 6.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

6.1 Висновки

Дослідження ЗСП мало на меті визначити, наскільки поточні заходи з ІРПВБ впливають на дотримання безпечної поведінки та альтернативних стратегій подолання ризиків у Донецькій та Луганській областях України. Хоча рівень знань про ВНБ, зокрема про пов'язані з ними ризики та безпечну поведінку, загалом можна вважати високим, незалежно від того, чи отримали респонденти у той або інший спосіб, наразі неможливо оцінити якість та ефективність заходів з ІРПВБ. Таким чином, важко визначити причинно-наслідковий зв'язок між заходами з ІРПВБ, що проводяться з 2014 року, та зменшенням кількості постраждалих осіб. Річ у тому, що люди, як правило, добре усвідомлюють наслідки збройного конфлікту, незалежно від отримання послуг з ІРПВБ. Одним зі способів дослідити зв'язок між ІРПВБ та виробленням безпечної поведінки стане систематичний збір даних про кількість постраждалих, що також включатиме інформацію про отримання послуг з ІРПВБ у той або інший спосіб до нещасного випадку, коли було проведене зазначене ІРПВБ, і хто надавав послуги з ІРПВБ. На жаль, оператори ПД наразі не проводять систематичний збір, перевірку, управління та аналіз даних про кількість постраждалих осіб.

Дослідження ЗСП виявило потенційні невідповідності щодо тих, кого відносять до найбільшої групи ризику внаслідок нещасних випадків, і тих, хто насправді є основними постраждалими від ВНБ. Хоча дорослих чоловіків цілком слушно розглядають як основну групу ризику, плутина з даними щодо постраждалих серед цивільних осіб і військовослужбовців зменшує дієвість гуманітарного розмінування та заважає враховувати той факт, що більшість нещасних випадків трапляється внаслідок інцидентів, пов'язаних із «невизначеними» пристроями та під час «нез'ясованої» діяльності. Крім того, попри те, що дорослі жінки відносно недостатньо представлені в даних про кількість постраждалих, вони зазнають інцидентів, пов'язаних із ВНБ, частіше, ніж зазвичай вважається.

Без оновлених Державних стандартів і Технічних умов, що встановлюватимуть, серед іншого, мінімальні вимоги до навчання, компетенцій надавачів послуг з ІРПВБ, оцінювання потреб, спрямування та адаптації заходів з ІРПВБ та відповідного процесу акредитації, неможливо в цілому оцінити дієвість діяльності з ІРПВБ на сході України. Ключовим операторам ПД про це добре відомо, і, схоже, рівень готовності до узгоджених дій є високим; однак за відсутності національного органу, відповідального за координацію та стандартизацію, зусилля залишатимуться поодинокими та неефективними з точки зору просування ІРПВБ як повністю продуманої та інтегрованої частини національної стратегії ПД. Це не означає, що заходи з ІРПВБ неефективні. Хоча заходи з ІРПВБ, особливо заходи міжнародних НУО, відповідають міжнародним стандартам, їх скоріше за все потрібно буде надалі адаптувати до реалій України, особливо її східних областей.

Суб'єкти сектору безпеки є основними надавачами послуг з ІРПВБ; однак для цього дослідження ЗСП не вдалося переглянути матеріали та основні повідомлення, наприклад, ДСНС, поліції або військовослужбовців. Однак, беручи до уваги відсутність НОПД, і, таким чином, подальшу відсутність координації та стандартизації, можна зробити висновок, що заходи з ІРПВБ представників сектору національної безпеки не відповідають міжнародним стандартам IMAS. Це підтверджується фотографічними та неофіційними даними, наданими учасниками дослідження ЗСП. Крім того, хоча українські Державні стандарти і Технічні умови щодо інформування про мінну небезпеку передбачають положення про розроблення, тестування та перегляд матеріалів з ІРПВБ, вони не встановлюють способів комунікації з визначеними цільовими групами для заохочення поведінкових змін. Власне, заходам з ІРПВБ приділяється недостатньо уваги, адже соціальні аспекти та поведінка впливають на комунікацію, зокрема на визначення того, як збільшення рівня знань про ВНБ спричиняє зміни у ставленні та поведінці. Це включає визначення найкращих і найбільш надійних надавачів послуг з ІРПВБ, або, інакше кажучи, тих, до кого будуть дослухатися та діяти

відповідно до наданої інформації. Таким чином, на перший план виходить нагальна потреба в координації, стандартизації, збиранні даних та розбудові спроможності відповідно до міжнародних стандартів (IMAS).

Хоча дослідження ЗСП є корисним для виявлення хибних уявлень або непорозумінь, що можуть перешкоджати отриманню очікуваних результатів заходів з ІРПВБ шляхом оцінювання проголошеного або виробленого ставлення та поведінки, воно є менш інформативним з погляду встановлення взаємозв'язку між тим, що сказано, і тим, що зроблено. Це особливо стосується дорослих, і перш за все дорослих чоловіків. За словами одного зі стейкхолдерів ІРПВБ: «Багато чого ґрунтується на припущеннях». Необхідно провести додаткові дослідження, щоб зрозуміти основні чинники, що впливають на ставлення **до ВНБ, зокрема ставлення до тих, хто входить до групи найбільшого ризику, а також як найбільш ефективно та послідовно впливати на поведінкові зміни у визначених цільових групах**. Відповідні заходи важко розробити та впровадити без більш ретельного визначення критичних потреб осіб, які найбільше представлені в даних про постраждалих, наприклад, тих, із ким нещасний випадок стався внаслідок повсякденної діяльності або переміщення до потенційно забруднених районів, між ними або через них.

6.2 Рекомендації

Національної стратегія та координація заходів з ІРПВБ відсутня. Також відсутній контроль за проведенням кампаній з ІРПВБ.

(ключовий респондент, надавач послуг з ІРПВБ)

На основі результатів дослідження ЗСП, зокрема стосовно зазначених обмежень, пропонуються такі рекомендації задля забезпечення відповідності заходів з ІРПВБ на Донбасі та за його межами положенням міжнародних стандартів протимінної діяльності (IMAS 12.10 EORE):

- **Надзвичайно важливе значення має створення національного органу, що відповідатиме за планування, координацію, пріоритезацію та здійснюватиме нагляд за заходами у сфері гуманітарної ПД.** За відсутності НОПД із чітко визначеними повноваженнями не здійснюватиметься необхідна координація та систематичне оцінювання якості відповідно до міжнародних стандартів (IMAS). Надання послуг з ІРПВБ цивільному населенню повинно бути головним завданням усіх підрозділів НОПД; слід приділяти увагу розбудові спроможності та підтриманню відповідності Державних стандартів і Технічних умов та стратегій з міжнародними стандартами, зокрема стандартами управління якістю. Це вимагає розроблення та ухвалення національної системи управління інформацією, наприклад, на основі IMSMA, задля консолідації та моніторингу заходів з ІРПВБ.
- **Необхідно вжити термінових заходів для розроблення національної стратегії ІРПВБ відповідно до міжнародних стандартів (IMAS 12.10 EORE).** У цьому питанні потрібно відійти від комплексного оцінювання поточної програми ІРПВБ в Україні, зокрема наявних ресурсів, можливостей і підходів ІРПВБ, щоб визначити провідну практику та практики у сфері оцінювання потреб, створення повідомлень та матеріалів, проведення навчання та аналізу даних про кількість постраждалих тощо. На основі наявної інформації та чисельних засвоєних уроків можна швидко впровадити комплексну національну стратегію програми ІРПВБ відповідно до поточної ситуації. Крім того, це дозволило б швидко оновлювати / вдосконалювати Державні стандарти і Технічні умови щодо ІРПВБ.
- **Необхідно терміново переглянути Державні стандарти і Технічні умови щодо інформування про мінну небезпеку задля того, щоб вони відображали більш гнучкий підхід до зв'язків із громадами / залучення громад, а не наявний «єдиний затверджений підхід до взаємодії з громадами».** Враховуючи важливе значення розроблення, впровадження та моніторингу заходів з ІРПВБ, потрібно вжити заходів для збору, консолідації та обміну з усіма операторами ПД результатами питань зв'язків з громадами / залучення громад. Завдяки заходам зі зв'язків з громадами / залучення громад повинен бути встановлений постійний зворотний зв'язок, що уможливить отримання інформації задля гнучкого адаптування стратегії до ситуації та потреб, які постійно змінюються. Такі кроки можуть додатково доповнювати або навіть замінювати періодичні дослідження ЗСП шляхом визначення показників вимірювання ходу виконання національної стратегії.

- **Незважаючи на потребу в ІРПВБ, спрямованому на військовослужбовців, стратегії ІРПВБ повинні чітко розмежовувати цільові групи з цивільних осіб і військовослужбовців задля кращого адаптування відповідей.** Це повинно передбачати розроблення спеціальних стратегій комунікації щодо поведінкових змін на основі точного аналізу того, чому і як люди та групи людей наражаються на ризики, пов'язані з ВНБ. Хоча заходи з гуманітарного ІРПВБ в основному спрямовані на цивільних осіб, при плануванні відповідей ІРПВБ слід враховувати зв'язок між військовою службою та ризиками ІРПВБ, беручи до уваги висновок про те, що суб'єкти сектора безпеки є основними надавачами інформації про ВНБ, і їх можна розглядати як приклади для наслідування стосовно поведінки з ВНБ. Це має передбачати розроблення комунікаційної стратегії, яка на основі виявлених перешкод і напрямків поведінкових змін має на меті надання послуг з ІРПВБ визначеним групам ризику відповідно до їхніх потреб, пріоритетів та можливостей.
- **Повідомлення, матеріали та методика ІРПВБ слід розробляти на основі виявленої поведінки, пов'язаної з ризиками, у відповідних цільових групах.** Це вимагає вжиття термінових заходів щодо вдосконалення збору та аналізу даних про постраждалих. Незважаючи на те, що надавачі послуг з ІРПВБ добре консолідують та аналізують наявні дані про нещасні випадки, це завдання повинно входити до компетенції національного органу за підтримки відповідних учасників. На проміжних етапах необхідно здійснювати консолідацію та очищення наявних наборів даних, що допоможе виявити відсутні дані та дійти згоди щодо потреб у вдосконаленні. Повідомлення повинні відповідати ризику, зосереджуватись не на ідентифікації ВНБ, а на визначенні потенційно небезпечних районів, а також дій у разі переміщення до незнайомого району або району, що постраждав унаслідок збройного конфлікту. Слід переглянути наявні матеріали та повідомлення з ІРПВБ, щоб переконатися, що вони відповідають «реаліям», із якими стикаються жителі різних районів України, а не лише тих, що межують із «лінією зіткнення». Це також стосується доказів того, що люди, які потребують послуг з ІРПВБ, не отримують інформації про наявні або відсутні офіційні попереджувальні знаки, яким можна довіряти.
- **Дослідження ЗСП засвідчило високий рівень обізнаності про небезпеки, пов'язані з ВНБ; однак може виникати певне «нерозуміння» того, як перетворювати знання на поведінкові зміни.** Довіра та сприйняття повинні бути основними керівними принципами заходів з ІРПВБ, особливо в районах, що постраждали внаслідок конфлікту на сході України. Дослідження ЗСП виявило декілька випадків, коли люди не довіряють отриманій інформації або не сприймають її як таку, що відповідає їхній ситуації. Оцінювання потреб в ІРПВБ потребує формування уявлення про тих, хто вочевидь є найбільш зацікавленим у цільових групах ІРПВБ, тобто тих, хто має найкращий зв'язок із конкретними цільовими групами та може спонукати їх до правильних дій. На думку більшості респондентів, незалежно від того, чи отримали вони раніше послуги з ІРПВБ, суб'єкти сектора безпеки та вчителі є основними надавачами послуг з ІРПВБ. Якщо люди довіряють різним суб'єктам сектора безпеки та вчителям надавати їм інформацію про безпеку, необхідно докласти послідовних зусиль для підтримання надання зазначеними суб'єктами якісних послуг з ІРПВБ відповідно до міжнародних стандартів (IMAS). Це повинно включати діяльність із розбудови можливості та адвокації серед суб'єктів сектора безпеки, щоб забезпечити унеможливлення небезпечної поведінки цивільного населення, як-от самостійне маркування.

